

**Archeologische opgraving
Diest – Kerkstraat-Begijnhof
Sint-Catharinakerk**

Natasja Reyns, Marjolein Van Celst en Jordi Bruggeman

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba 138

Aard onderzoek: Opgraving
Vergunningsnummer: 2013/013
Naam aanvrager: Natasja Reyns
Naam site: Diest - Kerkstraat-Begijnhof

Opdrachtgever: Renotec nv, Acaciastraat 14C, B-2440 GEEL
Opdrachtgevend bestuur: OCMW Diest, Hasseltsestraat 30, B-3290 DIEST
Opdrachtnemer: All-Archeo bvba, Barelveldweg 4, B-2880 BORNEM
Terreinwerk: Natasja Reyns, Marjolein Van Celst, Annick Van Staey en Dennis Huyskens
Administratief toezicht: Marc Brion, Agentschap Onroerend Erfgoed, Dirk Boutsgebouw, Diestsepoort 6 bus 94,
B-3000 Leuven

Rapportage: All-Archeo bvba
Determinaties: dra. Natasja Reyns

All-Archeo bvba
Barelveldweg 4
B-2880 Bornem

info@all-archeo .be
0478 36 57 07
0498 15 84 40

D/2013/12.807/14

© All-Archeo bvba, 2013

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek. De aanbevelingen dienen louter ter advisering van het bevoegde gezag, zijnde het Agentschap Onroerend Erfgoed.

Inhoudsopgave

1 INLEIDING.....	5
2 ADMINISTRatieve FICHE.....	7
3 PROJECTGEGEVENS EN AFBAKENING ONDERZOEK.....	9
3.1 Afbakening studiegebied.....	9
3.2 Aard bedreiging.....	10
3.3 Onderzoeksopdracht.....	11
4 BESCHRIJVING REFERENTIESITUATIE.....	13
4.1 Landschappelijke context.....	13
4.1.1 Topografie.....	13
4.1.2 Hydrografie.....	13
4.1.3 Bodem.....	13
4.2 Beschrijving gekende waarden.....	14
4.2.1 Historische gegevens omgeving onderzoeksgebied.....	14
4.2.2 Historische en bouwkundige gegevens Sint-Catharinakerk.....	16
4.2.3 Archeologische voorkennis.....	19
5 RESULTATEN TERREINONDERZOEK.....	23
5.1 Toegepaste methoden & technieken.....	23
5.2 Onderzoek zijportalen.....	25
5.3 Bespreking werkputten.....	29
5.3.1 Werkput 1.....	29
5.3.2 Werkput 2.....	36
5.3.3 Werkput 3.....	37
5.3.4 Werkput 4.....	38
5.3.5 Werkput 5.....	43
5.3.6 Werkput 6.....	47
5.3.7 Werkput 7.....	48
5.3.8 Werkput 8.....	49
5.4 Evolutie en bouwfaserings van de begijnhofkerk en zijn omgeving.....	51
5.4.1 Funeraire context.....	51
6 DISCUSSIE.....	55
7 BIBLIOGRAFIE.....	57
7.1 Publicaties.....	57
7.2 Bronnen.....	57
7.3 Websites.....	57
8 BIJLAGEN.....	59
8.1 Lijst van afkortingen.....	59
8.2 Glossarium.....	59
8.3 Archeologische periodes.....	59
8.4 Vondstenlijst.....	59
8.5 Monsterlijst en natuurwetenschappelijk onderzoek.....	61
8.6 CD-rom.....	61

1 Inleiding

In het kader van de restauratie van de Sint-Catharinakerk in Diest, zal ook de stabiliteit van de kerk verhoogd worden. Daarom zal onder de huidige funderingen beton gespoten worden, waardoor de kans bestaat dat waardevolle archeologische en historische informatie hierdoor onherroepelijk verloren gaat. Naar aanleiding van deze plannen werd een beperkte opgraving in functie van specifieke vraagstellingen door het Agentschap Onroerend Erfgoed opgelegd.

Deze opdracht werd op 17 december 2012 aan All-Archeo bvba toegewezen. Het terreinwerk werd uitgevoerd van 21 januari tot en met 5 februari 2013, onder leiding van Natasja Reyns en met medewerking van Marjolein Van Celst, Annick Van Staey en Dennis Huyskens.

2 Administratieve fiche

Administratieve gegevens	
<i>Naam van de opdrachtgever</i>	Renotec nv
<i>Naam van de uitvoerder</i>	All-Archeo bvba
<i>Naam van de vergunninghouder</i>	Natasja Reynolds
<i>Beheer en plaats van de geregistreerde data en opgravingsdocumentatie</i>	Wordt overgedragen aan de eigenaar van het terrein
<i>Beheer en de plaats van de vondsten en stalen</i>	Wordt overgedragen aan de eigenaar van het terrein
<i>Projectcode</i>	2013/013
<i>Vindplaatsnaam</i>	Diest – Kerkstraat (Sint-Catharinakerk)
<i>Locatie met vermelding van provincie, gemeente, deelgemeente, plaats, toponiem en minimaal 4 xy-Lambertcoördinaten</i>	Zie 3.1 Afbakening studiegebied
<i>Kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer(s)</i>	Diest, afdeling 1, sectie A, perceel 1841A
<i>Kaart van het onderzoeksgebied op basis van de topografische kaart op schaal 1:10000</i>	Zie 4.1.1 Topografie
<i>Begin- en einddatum uitvoering onderzoek</i>	21 januari tot en met 5 februari 2013
Omschrijving van de onderzoeksopdracht	
<i>Verwijzing naar de bijzondere voorwaarden, die zijn opgenomen in de vergunning</i>	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Diest – Kerkstraat, Sint-Catharinakerk
<i>Omschrijving van de archeologische verwachtingen</i>	Zie 4.2.2 Archeologische voorkennis
<i>Wetenschappelijke vraagstelling met betrekking tot het onderzoeksgebied</i>	Zie 3.3 Onderzoeksopdracht
<i>Doelen en wensen van de natuurlijke persoon of rechtspersoon die door zijn actie of acties de ingreep van de bodem veroorzaakt of noodzakelijk maakt</i>	Zie 3.2 Aard bedreiging
<i>Eventuele randvoorwaarden</i>	Niet van toepassing
Eventuele raadpleging van specialisten	
<i>Omschrijving van de inbreng van specialisten als hun advies werd ingewonnen bij substantiële staalname voor specialistisch onderzoek</i>	Niet van toepassing
<i>Omschrijving van de inbreng van specialisten als zij betrokken worden bij de conservatie</i>	Niet van toepassing
<i>Omschrijving van de algemene wetenschappelijke adviseren door personen die buiten het project stonden</i>	Niet van toepassing

3 Projectgegevens en afbakening onderzoek

3.1 Afbakening studiegebied

Het projectgebied is gelegen in de provincie Vlaams-Brabant, gemeente Diest (Fig. 1), Kerkstraat-Begijnhof 1, perceel 1841A (kadaster afdeling 1, sectie A). Het projectgebied is ca. 1617 m² groot en is volgens het gewestplan gelegen in woongebieden met cultureel, historische en/of esthetische waarde (0101).

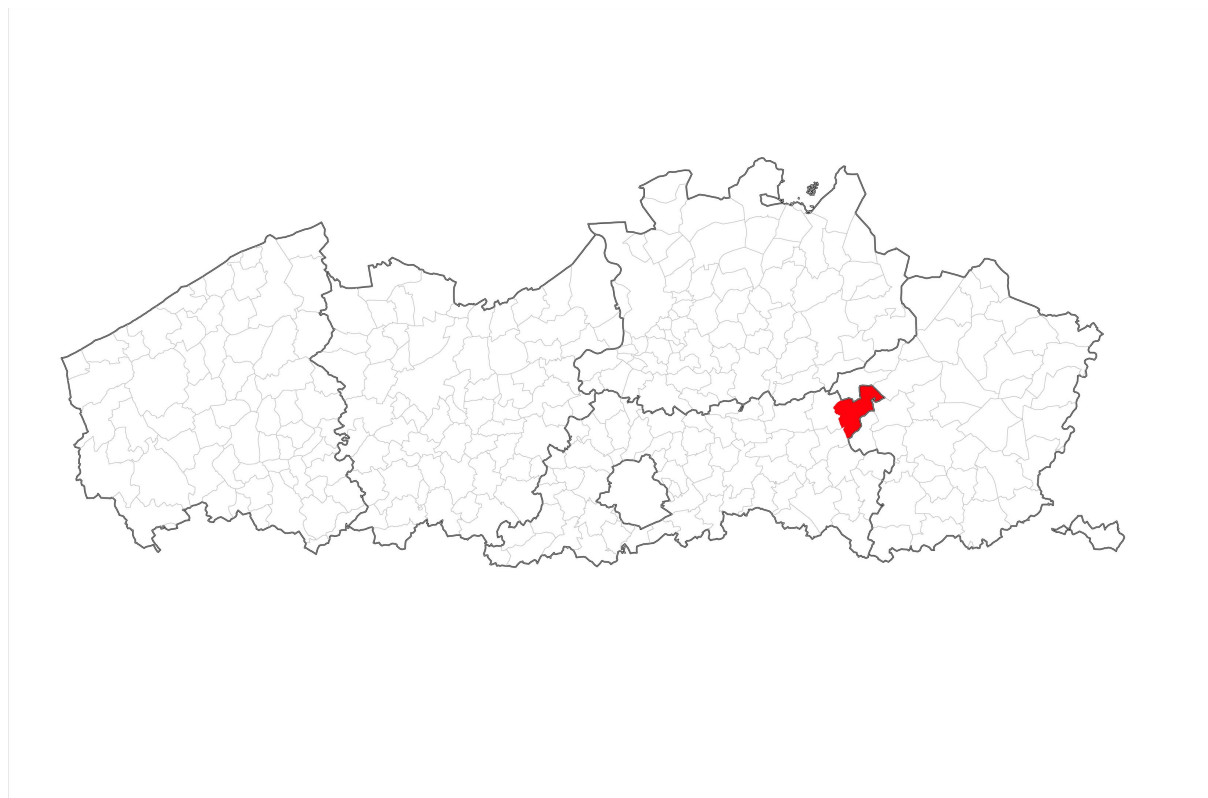

Fig. 1: Situeringssplan

- Administratieve gegevens met betrekking tot de locatie van het onderzoek:
  - Provincie: Vlaams-Brabant
  - Locatie: Diest
  - Plaats: Kerkstraat-Begijnhof
  - Toponiem: Sint-Catharinakerk
  - x/y Lambert 72-coördinaten:
    - 198567, 186658
    - 198566, 186638
    - 198616, 186653
    - 198623, 186644
    - 198614, 186634

Fig. 2: Kleurenorthofoto met een situering van het onderzoeksgebied (maps.google.nl)

Het projectgebied (Fig. 2) is net gelegen binnen de stadsomwalling van Diest. Het gebied wordt omsloten door de Infirmeriestraat in het westen, noorden en oosten en door de Kerkstraat-Begijnhof in het zuiden.

3.2 Aard bedreiging

In het kader van de restauratie van de Sint-Catharinakerk in Diest, zal ook de stabiliteit van de kerk verhoogd worden. Daarom zal onder de huidige funderingen beton gespoten worden, waardoor de kans bestaat dat waardevolle archeologische en historische informatie hierdoor onherroepelijk verloren gaat. Daarom werd een archeologisch onderzoek aanbevolen, zodat een inschatting kan gemaakt worden van eventueel op het terrein aanwezige archeologische waarden en de impact van de geplande werkzaamheden hierop, alvorens de werken van start kunnen gaan.

Het verhogen van de stabiliteit gebeurt aan de hand van betonpalen. Er worden 30 betonpalen geplaatst met een diameter van 0,6 m (Fig. 3). Deze worden aan weerszijden van de kerkmuren, met een tussenafstand van ongeveer 2 m (centrum boring), schuin in de grond geplaatst (Fig. 4), tot op een diepte van 8 m onder het maaiveld. Daarnaast worden nog 12 betonpalen geplaatst met een diameter van 0,8 m. Deze worden recht in de grond geplaatst ter hoogte van de bestaande steunberen en gaan tot op een diepte van 8 m onder het maaiveld.

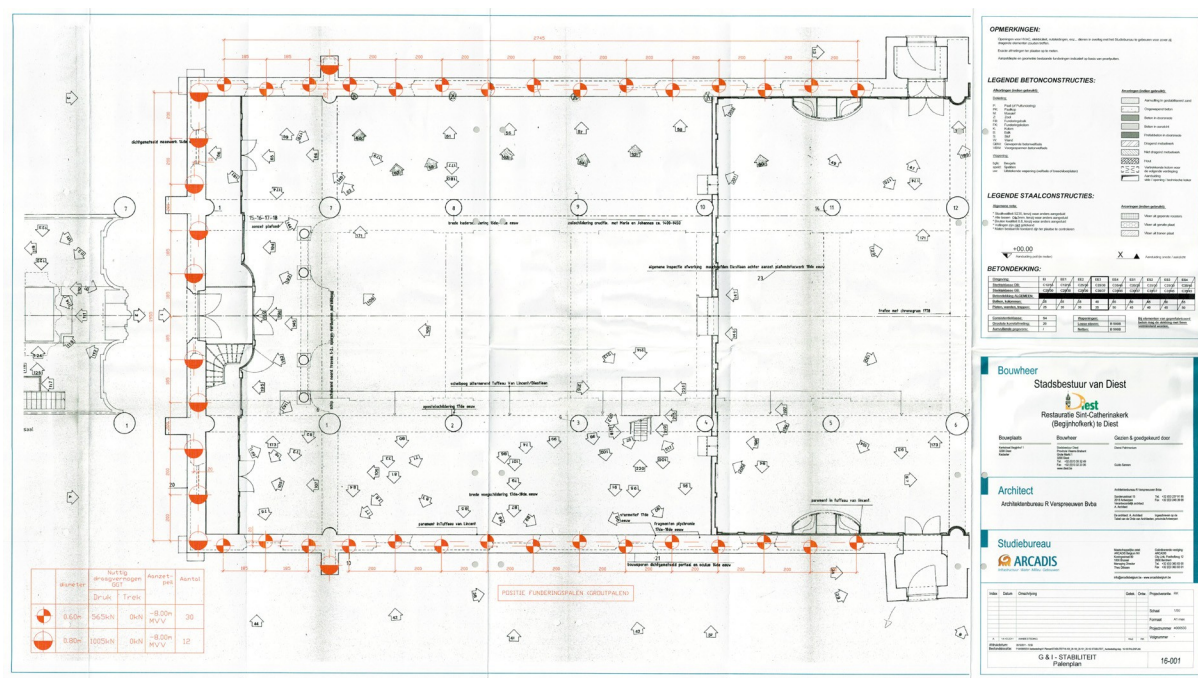

Fig. 3: Aanduiding van de te plaatsen betonpalen (oranje) op het grondplan (Arcadis)

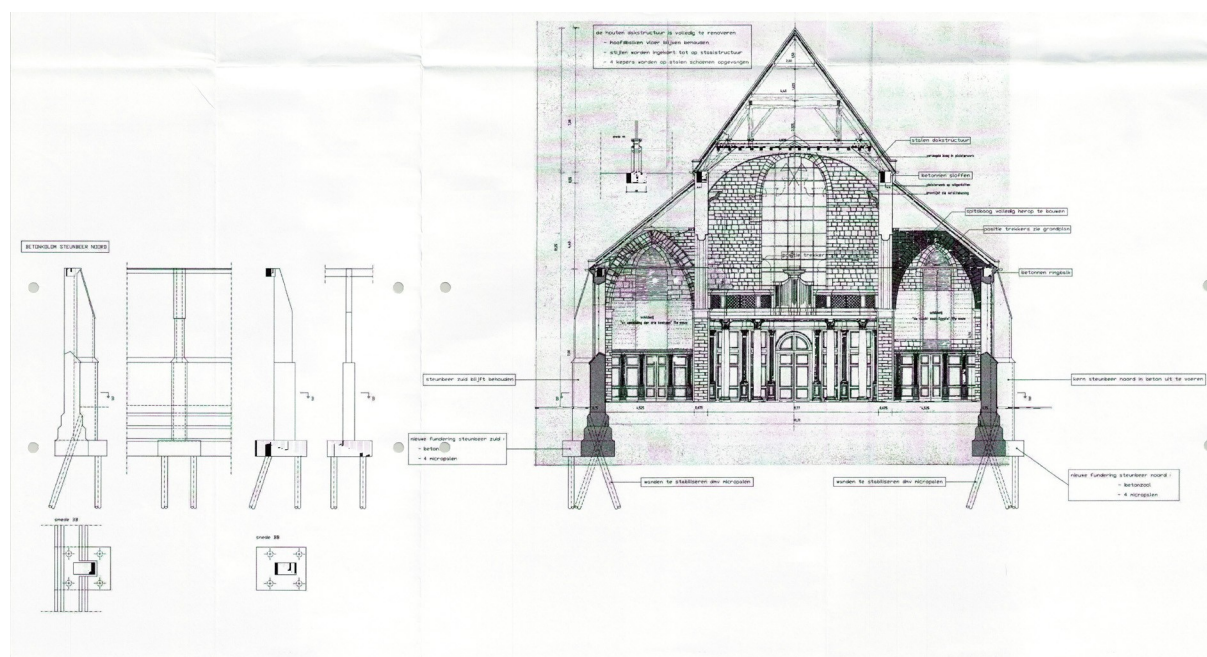

Fig. 4: Aanduiding in doorsnede van de te plaatsen betonpalen ten opzichte van de huidige funderingen (Arcadis)

3.3 Onderzoeksopdracht

De bedoeling van het onderzoek is het vaststellen van de eventuele aanwezige archeologische en historische waarden en deze in relatie tot hun context te interpreteren en zo correct mogelijk te waarderen om de gevolgen van de geplande bedreiging te kunnen inschatten. Vervolgens is het ook de bedoeling eventueel aanwezige resten voldoende te documenteren om zoveel mogelijk de werkzaamheden te kunnen laten verder gaan.

Een aantal vragen diende in het bijzonder beantwoord te worden en met specifieke elementen diende rekening gehouden te worden:

- De huidige kerk werd in de 14de eeuw gebouwd ter vervanging van de oude begijnhofkapel, die gebouwd werd omstreeks 1265 en niet meer bewaard is. Het betreft een driebeukige kerk.
- De vloer van de kerk werd in de 17de eeuw circa 1,3 m opgehoogd omwille van de vochtige ondergrond. Dit is nog te zien in een put in de huidige kerk. De twee zijportalen zijn als gevolg daarvan gedicht. Ook buiten de kerk werd de vloerпас verhoogd.
- De stabiliteit van de kerk moet verhoogd worden. Daarom zal onder de huidige funderingen beton gespoten worden.
- Om de diepte van de funderingen na te gaan, zullen op voorhand enkele putten gegraven worden. Dit zal gebeuren onder begeleiding van een archeoloog tot op de diepte van de fundering (onderkant).
- Er zullen langs elke buitenzijde van de kerk drie putten van circa 1 m lang en 60 cm breed gegraven worden, evenals één aan het koor en één aan de voorkant van de kerk.
- Ter hoogte van de vroegere zijportalen zal de archeoloog een iets uitgebreider onderzoek doen, om na te gaan of de portalen volledig uitgebroken zijn. Door het inspuiten van het beton kan deze informatie immers verdwijnen.

4 Beschrijving referentiesituatie

4.1 Landschappelijke context

4.1.1 Topografie

Op de topografische kaart is het gebied gelegen op een hoogte van ongeveer 20 m TAW (Fig. 5). Er zijn weinig hoogteverschillen op het terrein zelf waar te nemen. Op ruimer landschappelijk vlak is Diest te situeren ter hoogte van een vernauwing van de Demervallei, in het noorden en westen geflankeerd door uitlopers van de Hagelandse heuvelruggen.

4.1.2 Hydrografie

Het gebied is op hydrografisch vlak gelegen binnen het Demerbekken, in de subhydrografische zone Begijnenbeek. Ten oosten van het onderzoeksgebied bevindt zich de Begijnebeek en ten noorden is de Oude Demer te vinden, die uitmondt in de Demer. Aan de overzijde van de vestgracht, die deel uit maakt van de stadsomwalling van Diest, bevindt zich verder nog de Grote Leigracht.

Fig. 5: Hydrografie (<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/vha>)

4.1.3 Bodem

Het gebied is gelegen in de Zandleemstreek. De geologische ondergrond van het terrein bestaat uit de Formatie van Diest (Di), gekenmerkt door groen tot bruin zand, heterogeen, meerdere grindlagen, (ijzer)zandsteenbanken, kleirijke horizonten, schuine gelaagdheid, glauconietrijk en micarische horizonten.¹

Het onderzoeksgebied zelf is op de bodemkaart aangegeven als bebouwde zone (OB) en zegt bijgevolg weinig over de bodemkundige eigenschappen. Aan de overzijde van de vestgracht zijn echter wel bodemkundige eigenschappen gekarteerd, die een indicatie kunnen geven over de te

¹ <http://dov.vlaanderen.be>

verwachten bodem ter hoogte van het onderzoeksgebied. Het gaat meer bepaald om een zeer sterk gleyige kleibodem zonder profiel (Efp, groen) in het zuidoosten, een matig droge tot matig natte leembodem zonder profiel (Adp, oranje), een natte leembodem zonder profiel (Aepb, rood) en een zeer natte leembodem zonder profiel (Afpb, rood) in het oosten. Tot slot is in het noorden nog droog zand met weinig duidelijke ijzer en/of humus B horizont (wZAfc) te vermelden.

Fig. 6: Bodemkaart (<http://www.agiv.be>)

Uit deze beschouwing blijkt dat in de regio van het onderzoeksgebied diverse bodems aanwezig zijn, die zowel zand, leem als klei omvatten en variëren van droog tot zeer nat. Dit is vermoedelijk het gevolg van de ligging van het onderzoeksgebied in een riviervallei en de aanwezigheid van daaraan gekoppelde alluviale afzettingen.

4.2 Beschrijving gekende waarden

4.2.1 Historische gegevens omgeving onderzoeksgebied

Het ontstaan van de stad dateert vermoedelijk uit de vroege middeleeuwen. De oudste nederzetting ontstond op de noordwestelijke helling van de Warande, een door de Begijnenbeek en Demer omsloten heuvel, die aldus een ideale verdedigingspositie vormde voor de burcht van de heren van Diest. In 1365 werd in een grote cirkel om de stad een omwalling opgetrokken met acht poorten en een dertigtal straten. In de 16de eeuw maakten de godsdienstoorlogen een einde aan de bloei van handel en lakennijverheid. In het begin van de 18de eeuw werd Diest door de Fransen bezet. De omwalling werd in 1705 gedeeltelijk gesloopt. In 1835 werd een tegen Holland gericht fort gebouwd (zie verder).²

Met betrekking tot de historische gegevens van de omgeving van het onderzoeksgebied wordt eerst en vooral de landschapsatlas geraadpleegd. De landschapsatlas geeft aan dat het onderzoeksgebied zelf gelegen is in het beschermd landschap gebouwencomplex begijnhof (OB001429, besluit nummer 0033 van 20 februari 1939). Hierop wordt verder ingegaan, wanneer de historische gegevens van het eigenlijke onderzoeksgebied in beschouwing genomen worden.

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/20463>

Fig. 7: Landschapsatlas (<http://www.agiv.be>)

Ten oosten bevindt zich het traditionele landschap van de Demervallei met de bescherming van de resterende gedeelten van de 19de-eeuwse verdedigingsgordel (OB000040, besluit nummer 3029 van 20 mei 1996).

De eerste omwalling die de stad volledig omgordt, dateert van 1360 tot het begin van de 16de eeuw. Het was een ruim bemeten verdedigingsgordel met overwegend aarden wallen, verdedigd door droge en natte grachten en voorzien van acht stadspoorten en een 30-tal verdedigingstorens. In 1705 werd de omwalling door de Fransen gedeeltelijk geslecht. Ten tijde van Jozef II zou de ontmanteling, ingevolge een besluit van 1782 dat alle versterkte steden trof, worden verder gezet. De werken vorderden echter langzaam, zodat nog een groot deel van de middeleeuwse omwalling tot in de 19de eeuw bleef bewaard.³

Kort na de Belgische onafhankelijkheid ondernam Willem van Oranje in 1831 een ultieme poging om het land te heroveren. De Nederlandse tactiek bestond erin om, naast schijnbewegingen rond Antwerpen en Luik, op drie assen door de Kempen op te rukken met de bedoeling om eerst het Maasleger en vervolgens het Scheldeleger te verslaan. Een aantal Nederlandse divisies overschreden de Demer te Diest, waarna de stad, met strategische ligging tussen beide Belgische legers, werd bezet. De Nederlanders slaagden er in het Maasleger terug te werpen om vervolgens het Scheldeleger te Leuven te belegeren. Uiteindelijk kon een inname van ons land in extremis worden verijdeld door een Franse tussenkomst. Steunend op de resultaten van een onderzoekscommissie diende de Minister van Oorlog in 1835 een wetsvoorstel in, waarin de fortificatie werd bepleit van de leemte tussen Schelde en Maas. Diest zou worden uitgebouwd tot vestingstad. De keuze voor Diest werd bepaald door haar centrale en strategische ligging.⁴

³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/26646>

⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/26646>

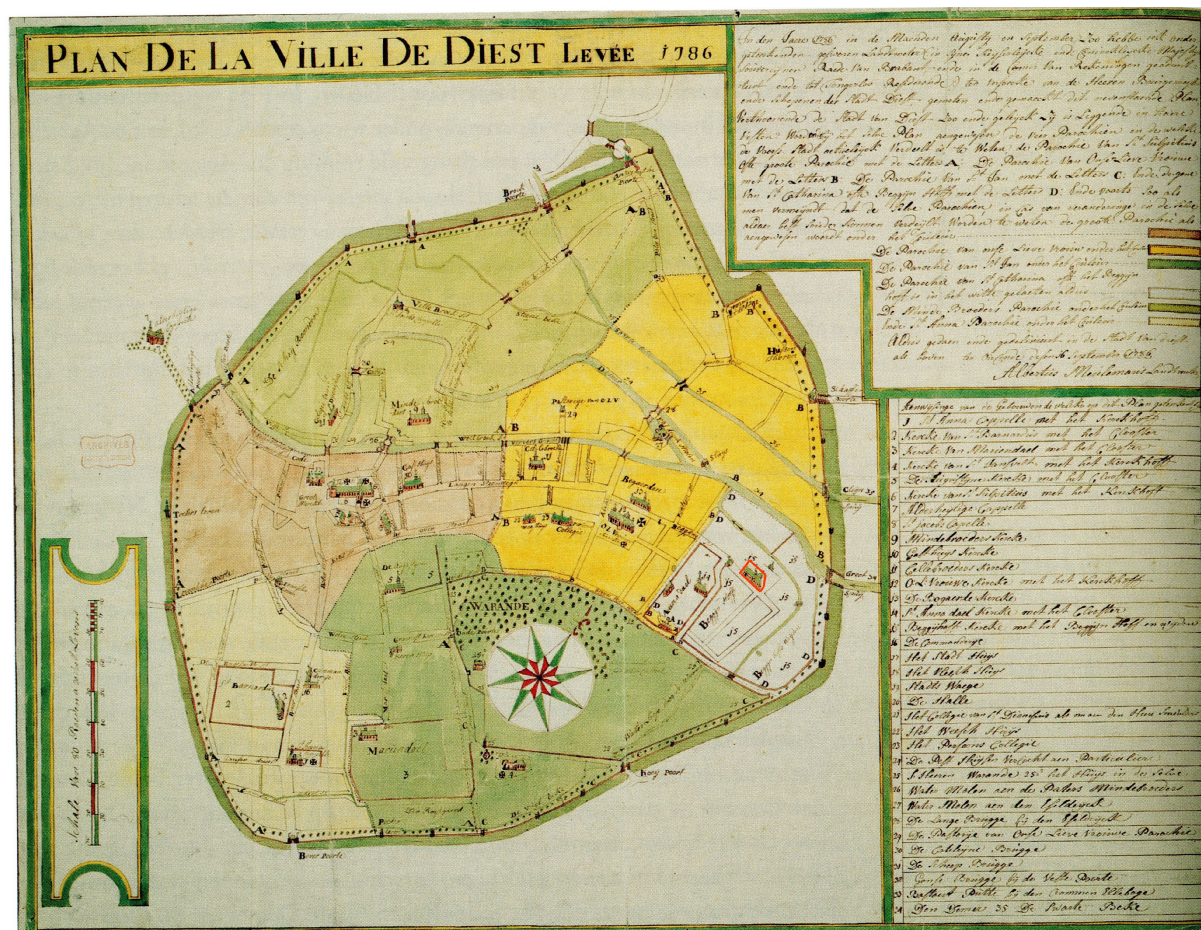

Fig. 8: Plan De La Ville De Diest Levée 1786, met aanduiding van het onderzoeksgebied (Albertus Meulemans, landmeter)

Het ontwerp voor de kernvesting van Diest werd toevertrouwd aan majoor Ch. G. A. Laurillard-Fallot (1787-1842). Toen hij in 1835 met de opmaak van de plannen startte, had Laurillard-Fallot zich op het vlak van de vestingbouw reeds een zekere reputatie opgebouwd. Als majoor van de genie was hij mee verantwoordelijk voor de bouw van de versterkingen van Madrid (1808), het île d' Oléron (1812) en van Menen (1817). De werken duurden tot 1844. Het algemeen concept bestaat uit een kernvesting, die de stad omgordt met een dubbele, aarden omwalling met grachten. De stadsversterking kreeg de vorm van een onregelmatige veelhoek met 12 zijden of fronten. Op 26 augustus 1895 verscheen het Koninklijk Besluit waarbij de kernvesting en het Fort Leopold werden gedeclasseerd.⁵

Ten zuidwesten bevindt zich tot slot nog het beschermde landschap van het bouwblok rond het Sint-Elisabethgasthuis (OB001428, besluit nummer 2210 van 13 oktober 1986). Het is het oudste vermelde gasthuis van de stad en werd in 1203 gesticht door Arnold, heer van Diest. Het bleef in gebruik tot de 15de eeuw. Het "grote gasthuis", oorspronkelijk toegewijd aan Sint-Eligius, werd in 1250 opgericht. Omstreeks 1526 werd het nieuwe ziekenhuis gedeeltelijk herbouwd. Het huidige complex omvat de klooster- en hoevegebouwen uit de 17de eeuw, een kapel uit de 18de eeuw en het ziekenhuiscomplex herbouwd tijdens het tweede en derde kwart van de 19de eeuw.⁶

4.2.2 Historische en bouwkundige gegevens Sint-Catharinakerk

De historische gegevens zijn het resultaat van het samenbrengen van de bevindingen van het Architectenbureau R. Verspreuwen bvba en A.M. Consult. Doordat er in de geraadpleegde archieven slechts zeer weinig relevant materiaal gevonden werd, werden geen voetnoten

⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/26646>

⁶ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/41641>

voorzien bij de tekst. Er werden enkele aanvullingen toegevoegd uit *Begijnen in Brabant*, geschreven door Florence Koorn en Michiel van der Eycken.

Reeds in 1245 werd door paus Innocentius IV een bijzondere bescherming verleend aan de begijnen van Diest, die in deze periode nog verspreid over de stad woonden.⁷ In 1247 werd toelating gegeven tot het bouwen van een kapel door Thomas, abt van Sint-Truiden, Heer van Webbekom en eigenaar van het goed. Deze kapel werd omstreeks 1265 opgericht. Een infirmerie werd gebouwd omstreeks 1273. Het begijnhof werd gesticht in 1252. In 1254 kregen de begijnen toelating om een kerk op te richten.

De vermoedelijke bouwperiode van de kerk liep van 1270 tot 1350 en de architect was Jan van Kessel. Hoewel slechts het koor en de kruisbeuk afgewerkt waren, werd de kerk op 26 juli 1314 gewijd. De dakbedekking met stro werd vervangen door schalies in het jaar 1321, bovendien startte men in deze periode ook met de bouw van het schip. Het hoogkoor werd tussen 1337 en 1345 afgewerkt en in 1345 werd begonnen met de bouw van de toren.⁸ Vermoedelijk betrof het in de eerste fase een kerk met vijf toegangen, koor en sacristie en vijf bogen in het driebeukige schip. De zesde, meest westelijke boog werd waarschijnlijk later toegevoegd, maar vond ook in de 14de eeuw plaats. Mogelijk bevond er zich een voorportaal aan de westgevel, dat werd afgebroken om plaats te maken voor een extra travee.⁹

In de 14de eeuw waren de gevels niet geschilderd en/of bezet en waren de voegen donkerbruin gekleurd en effen met het gevelvlak gepuimd. Van dit oorspronkelijke gevelbeeld werd een voorbeeld aangetroffen onder het dak van het kosterhuisje. In de 16de eeuw waren de gevels gekaleid. De in de 17de eeuw aangebouwde zijportalen bleven behouden. Ze werden aangebouwd bij het verhogen van het vloerpeil van het begijnhof in de 17de eeuw.¹⁰ De tweede dichtgemetselde deuropening wordt terug geopend.¹¹

In 1916 werd een aanbouw afgebroken aan de westgevel (te zien op de Kabinetskaart en de Atlas der Buurtwegen), waarvan de sporen nog te zien zijn in de gevel van de rechterbeuk. Zo ontstond een voorpleintje, dat 'Kerkplein' genoemd wordt.¹²

Op de kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), kan gezien worden dat het projectgebied gelegen is in landbouwgebied (Fig. 11). De Breedstraat en de Goudenregenstraat zijn goed te herkennen. In het noordwesten zijn de plaatsnaam "Cleynhulst" en het kasteeldomein "t' hof van Walburg" weergegeven. Op de kaart werd geen kerkhof aangeduid. Vermoedelijk moet er wel één geweest zijn aan de zijde van de infirmerie, ten noorden van de begijnhofkerk.¹³ Wat de omvang van het kerkhof was en wanneer deze buiten gebruik raakte is echter niet geweten. Op de Atlas der Buurtwegen uit circa 1841 kan gezien worden dat er geen bebouwing is op de terreinen (Fig. 10). De percellering die op beide historische kaarten te zien is, lijkt aan te sluiten bij de huidige perceelsgrenzen.

7 Van der Eycken 1980: 106; Koorn en van der Eycken 1987: 39

8 Van der Eycken 1980: 107; Koorn en van der Eycken 1987: 40

9 s.n. 2011b: 2-3

10 In Koorn en van der Eycken 1987: 53 wordt aangehaald dat de binnenzijde van de kerk (achteraan) omstreeks 1830 werd opgehoogd wegens opstijgend vocht.

11 s.n. 2011a: 2-3

12 s.n. 2011b: 7

13 van der Eycken 1980: 229.

Fig. 9: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (<http://www.ngi.be>)

Fig. 10: Atlas der Buurtwegen (<http://gis.vlaamsbrabant.be/webgis/bin/view/AtlasBuurtwegen>)

4.2.3 Archeologische voorkennis

In en nabij bij het projectgebied zijn volgens de Centrale Archeologische Inventaris (Fig. 11) verschillende archeologische waarden aanwezig.

Het onderzoeksgebied zelf is gelegen binnen CAI 2323 en omvat het begijnhof met kerk en infirmerie. Vlak bij is verder nog CAI 2330 gelegen. Het gaat om het Klooster der Grauwzusters.

Ten westen van het onderzoeksgebied bevinden zich nog:

- CAI 2322: Onze-Lieve-Vrouwekerk, in 1211 vermeld als Slotkapel en in 1253 als Parochiekerk. De eigenlijke kerk zou stammen uit de late middeleeuwen.
- CAI 2329: het voormalige Bogaardenklooster, vermeld vanaf 1281 en opgeheven in 1796.
- CAI 2338: Ezeldijkmolen, watermolen, eerste vermelding in 1334.
- CAI 160336: Volmolen, 16de eeuw.

Ten zuidwesten bevinden zich nog:

- CAI 3141: Tafelrondemotte uit de volle middeleeuwen, gelegen op de Warandeborg.
- CAI 3142: Warandekasteel, het tweede kasteel van de heren van Diest. Eerste vermelding in 1233. Verder nog de losse vondst van aardewerk uit de ijzertijd.
- CAI 3843: Sint-Elisabethgasthuis (zie hoger)
- CAI 3868: Oude Halle/Lakenhallen uit de late middeleeuwen.
- CAI 157186: Veemarkt, met vondsten uit de late middeleeuwen.

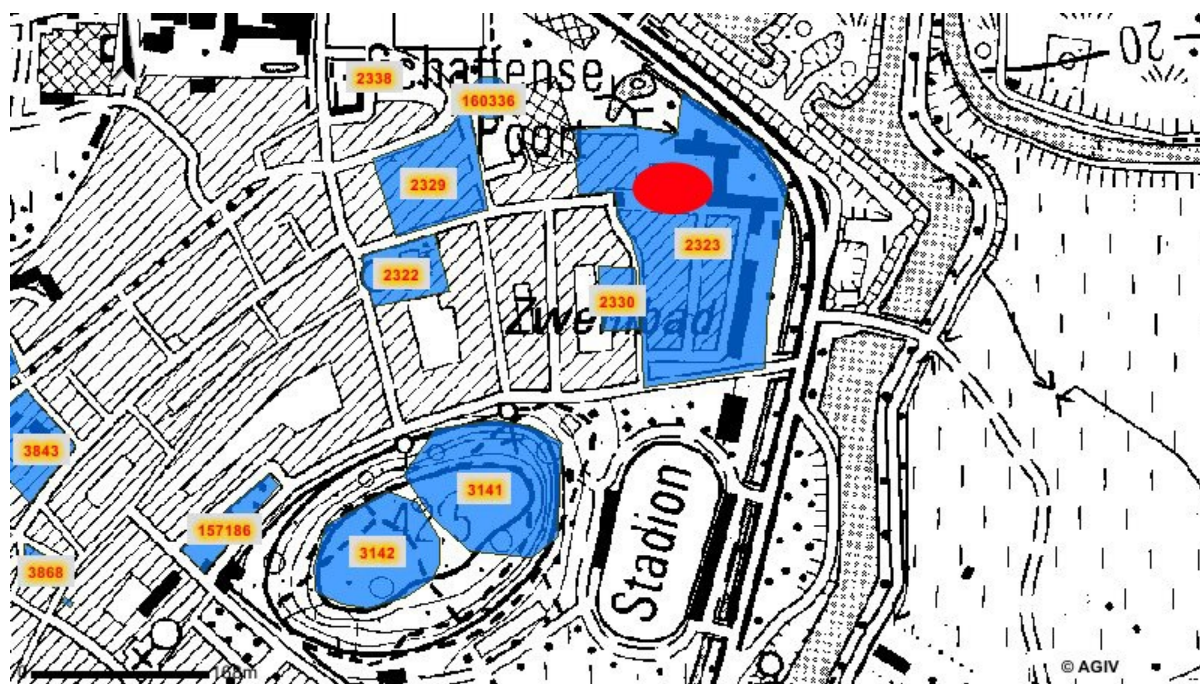

Fig. 11: Overzichtskartaal CAI (<http://www.agiv.be>)

Van mei tot en met oktober 2009 werd het Bogaardenklooster in Diest archeologisch opgegraven door *Group Monument*. Het klooster bevindt zich aan de rand van de stadskern, tussen de Begijnenstraat en de Schaffenstraat. In historische bronnen wordt naar de Bogaarden verwezen vanaf 1257. In 1268 woonden ze zeker op het kloosterdomein, waarbij het voormalige klooster zelf vanaf 1281 vermeld wordt.¹⁴

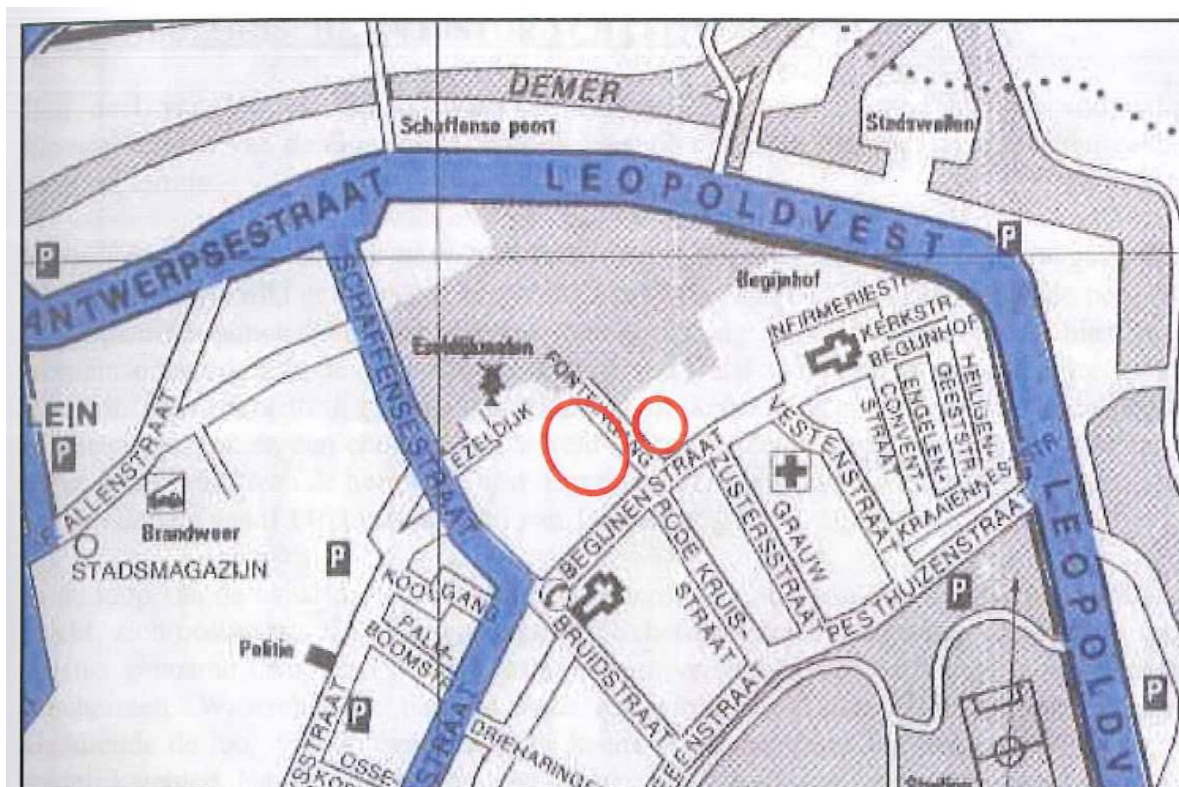
¹⁴ Trommelmans *et al* 2011: 15.

Van het klooster zelf werden tijdens het archeologisch onderzoek verscheidene bouwfasen vastgesteld, waarbij met name de opbouw van de funderingen in relatie tot de bovenbouw van belang zijn, voor vergelijking met het huidige onderzoek. Voor de eerste bouwfase werd een kapel met variërende funderingsdikte aangetroffen. Om de funderingen op te bouwen, werd voornamelijk gebruik gemaakt van ijzerzandsteenpuin, kalkmortel en baksteenfragmenten. De noordwestelijke zijde van de funderingen werd opgebouwd uit meer regelmatige ijzerzandsteenblokken. De bodem onder de funderingen bleek te bestaan uit donkergrijs tot zwart, organisch zand.¹⁵

In een tweede fase werden twee lange noord-zuid georiënteerde muren gebouwd. De muren werden in ijzerzandsteen met witte, vrij harde kalkmortel opgebouwd. Bovendien werden aan de westelijke zijde steunberen aangetroffen, die volledig geïntegreerd werden in de eigenlijke muur.¹⁶

In een derde stadium werd een onderverdeling aangebracht tussen de muren van fase twee, maar deze zijn slechts bewaard als gelige mortelresten met brokjes ijzerzandsteen. Bovendien werd de westelijke muur doorbroken om een doorgang tot de ontstane ruimtes te creëren, waarbij een voetpad, toegangsgebouwtje en trap in ijzerzandsteen werden toegevoegd.¹⁷ De laatste fase omvatte de toevoeging van enkele bijgebouwtjes met ondiepe funderingen en muurtjes in ijzerzandsteen (circa 30 cm breed). Enkele dieper gefundeerde pijlers ondersteunden de muurtjes op elke hoek.¹⁸ In de tuinzone werden verscheidene greppels, paalsporen en kuilen aangetroffen.¹⁹

Figuur 3: Situering van de opgravingszones op een wegenkaart van Diest
 Fig. 12: De opgravingszone aan het Bogaardenklooster (Trommelmans et al 2011: fig. 3, p. 7)

15 Trommelmans et al 2011: 17-18

16 Trommelmans et al 2011: 24

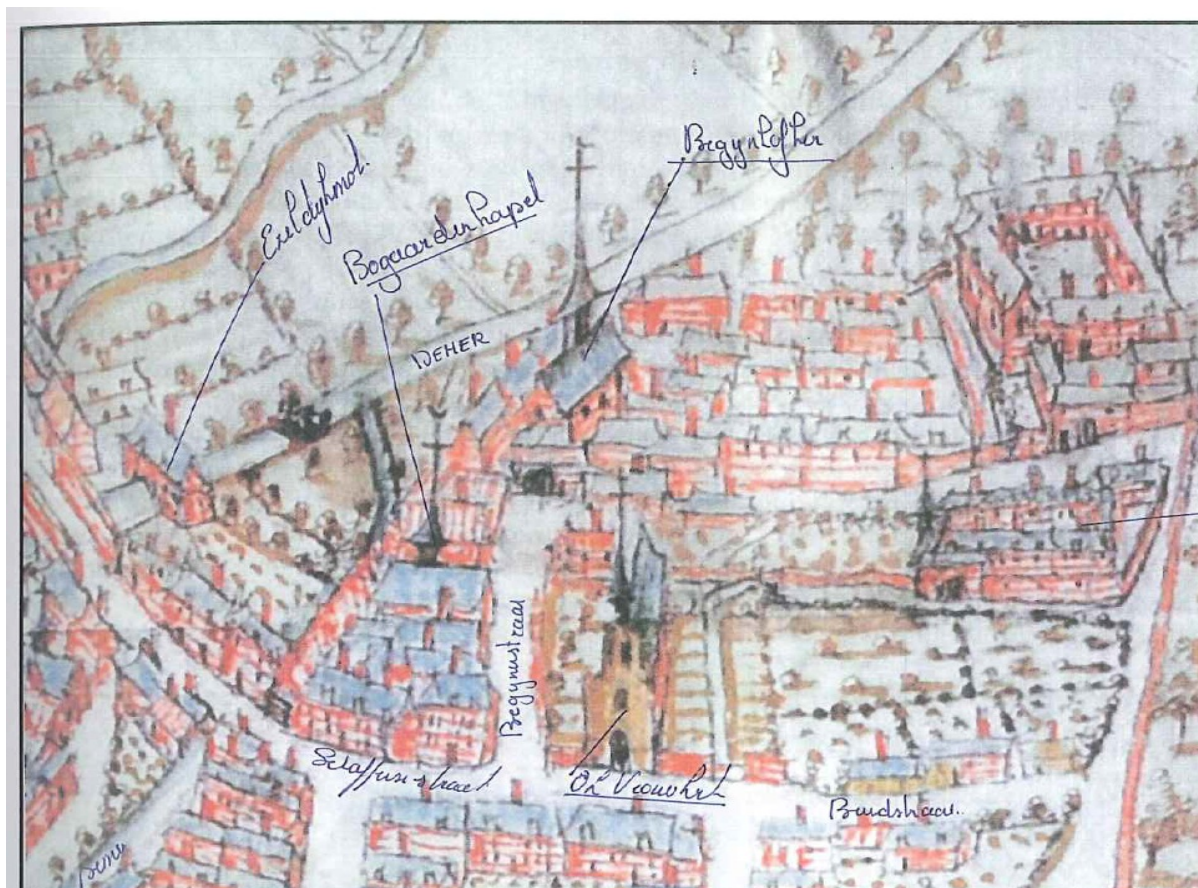
17 Trommelmans et al 2011: 26-27

18 Trommelmans et al 2011: 29

19 Trommelmans et al 2011: 34-38

Tijdens het vooronderzoek en de opgraving samen werden 68 skeletten aangetroffen, die zich zowel binnen als buiten de muren van de kapel bevonden. De bewaring van de skeletten bleek zeer variabel op het terrein, afhankelijk van de ligging op het terrein en ten opzichte van elkaar. In enkele gevallen werd een grafkuil of kist vastgesteld. De begravingen bevonden zich ten zuiden, ten noorden en te westen van de kapel en werden allen met een west-oostelijke oriëntatie begraven (resp. hoofd en voeten). Bovendien namen armen, handen en voeten verschillende posities aan. De meeste begravingen bevatten enkele kistnagels, maar slechts bij enkele skeletten werden vondsten aangetroffen.²⁰

Figuur 4: Fragment van kaart uit 1668 met daarop één van de weinige afbeeldingen van het Bogaardenklooster
 Fig. 13: De begijnhofkerk op een kaart uit 1668 (Trommelmans et al. 2011: fig. 4, p. 11, kaart bezorgd door Leo Mees)

20 Trommelmans et al 2011: 39

5 Resultaten terreinonderzoek

5.1 Toegepaste methoden & technieken

Om de diepte van de funderingen na te gaan, werden enkele werkputten gegraven. Langs elke lange buitenzijde van de kerk was het de bedoeling twee putten van circa 1 m lang en 60 cm breed te graven, evenals één aan het koor en één aan de voorkant van de kerk. Ter hoogte van de vroegere zijportalen werd een iets uitgebreider onderzoek uitgevoerd, om na te gaan of de portalen volledig uitgebroken zijn. Door het inspuiten van het beton zal deze informatie immers verdwijnen.

Gezien de grote diepte van de werkputten, die benodigd was om tot onder de fundering te geraken (de diepste was 3,05 m), werd het niet veilig geacht dit overal na te streven. In vier werkputten, aan elke zijde van de kerk, werd de onderkant van de fundering geregistreerd. Daarbij werd ook de relatie tussen de onderkant van de fundering en het niveau van de grondwatertafel geregistreerd. In overleg met het Agentschap Onroerend Erfgoed werd besloten op de overige locaties een boring uit te voeren om de diepte van de grondwatertafel te registreren.

Van de putten werden de relevante profielen fotografisch vastgelegd en ingetekend. Bij de benoeming van de profielen werd telkens gestart met profiel AB, ter hoogte van het hoofdvolume van de kerk. Vervolgens werden de hoekpunten van de werkputten verder benoemd in wijzerzin.

Wanneer een verandering van lagen werd vastgesteld of wanneer sporen aangetroffen werden, zijn de vlakken gefotografeerd en getekend. Bovendien werden de hoogtes van de putten opgemeten. De profielen van de kerkmuren en funderingen werden ingepast in de reeds bestaande muurtekeningen, om aldus tot een geïntegreerd geheel te komen. Bovendien werden de lagen in de verschillende werkputten onderling gecorreleerd, zodat een algemeen beeld van de site-opbouw kon vastgelegd worden.

Diest - Begijnhofkerk: puttenplan

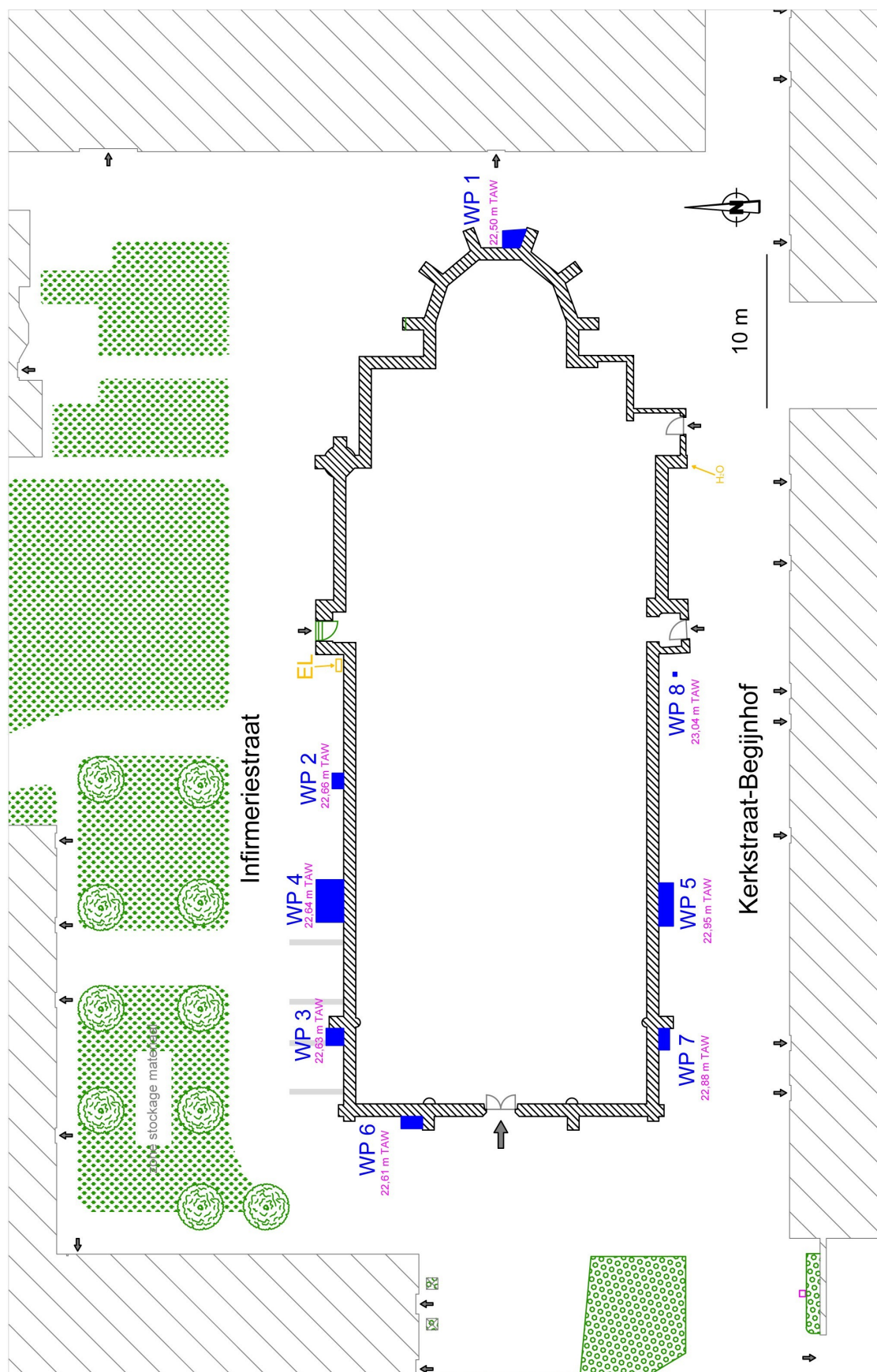

Fig. 14: Situering van de aangelegde werkputten (blauw)

5.2 Onderzoek zijportalen

De volledige kerkmuur (M1) is opgebouwd uit grote blokken ijzerzandsteen, met een gemiddelde afmeting van 32 bij 22 cm en een minimale diepte van 24 cm. De stenen zijn gevoegd met een vrij harde, gelige kalkmortel. Een observatie van de relatie van de steunberen ten opzichte van het hoofdvolume van de kerk, toont aan dat de steunberen in één fase gebouwd zijn, toen het complex van de kerk gebouwd is.

Het onderzoek naar de voormalige zijportalen heeft betrekking op werkputten 4 en 5. Ter hoogte van werkput 4 werd het zijportaal grotendeels opgevuld met ijzerzandstenen. Onder het huidige oppervlak bleek zich nog een laag ijzerzandstenen te bevinden. Daaronder werden drie lagen baksteen aangetroffen, die gelegen waren op een donkergrijs hardstenen tablet, dat schuin zat ten opzichte van de muur (Fig. 17 en Fig. 50). Daarbij stak de oostelijke hoek van het tablet uit en was de westelijke hoek ingewerkt in de baksteenopvulling. De bakstenen hebben een afmeting van 19 x 9 x 4 cm en zijn gevoegd met een gelijkaardige kalkmortel als de rest van de kerkmuur. Het tablet heeft een dikte van 9 cm. De lengte en de breedte waren niet te achterhalen.

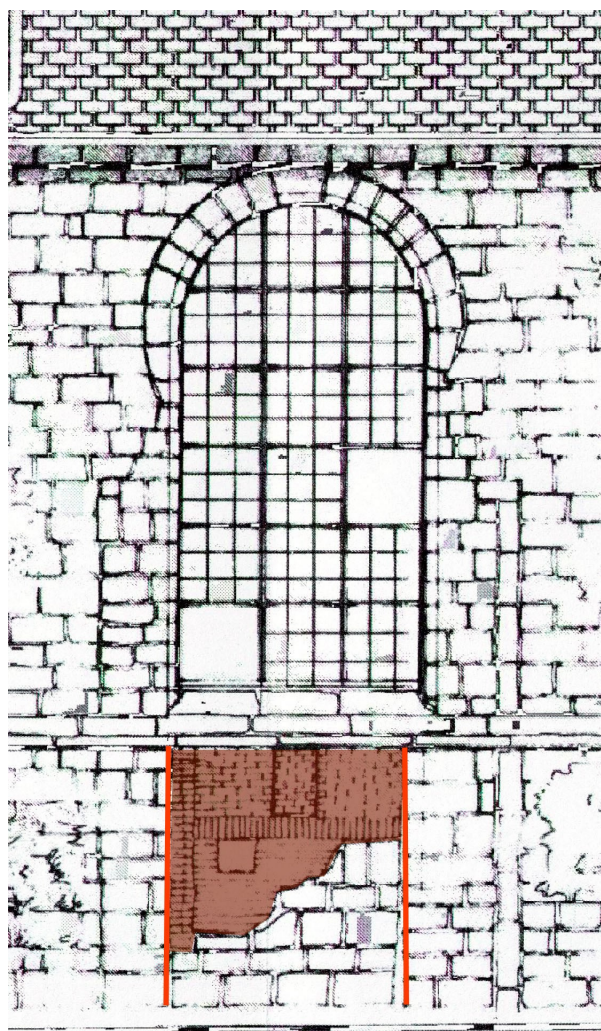

Fig. 15: Detail fotogrammetrische tekening noordzijde t.h.v. WP4, tot op maaiveld met aanduiding zijportaal in rood (Architektenbureau R Verspreuwen boba)

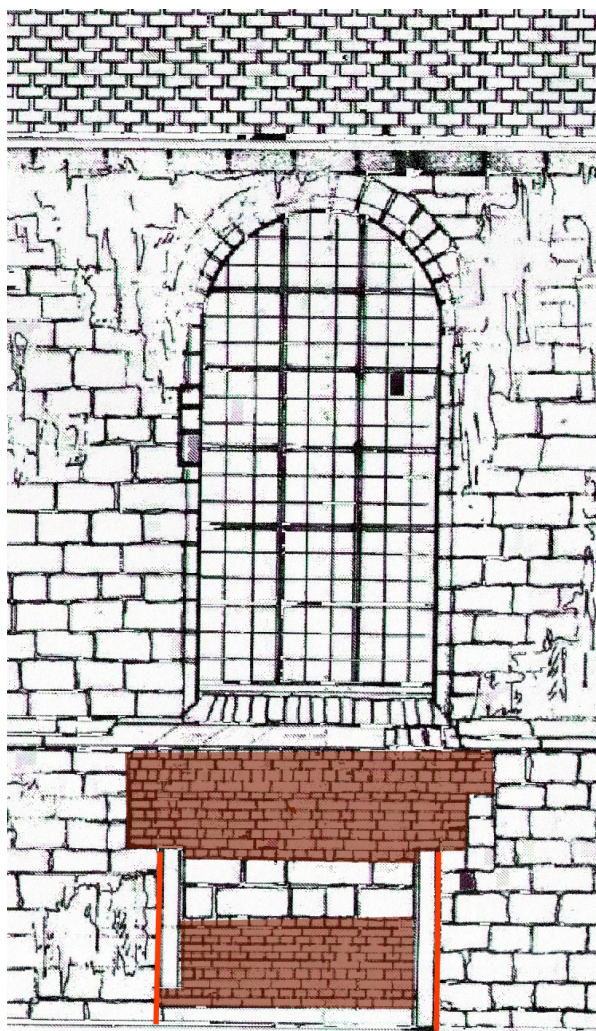

Fig. 16: Detail fotogrammetrische tekening zuidelijke zijde t.h.v. WP5, tot op maaiveld met aanduiding zijportaal in rood (Architektenbureau R Verspreuwen boba)

Daaronder werden opnieuw een drietal lagen baksteen aangetroffen. Deze rustten op hun beurt op rijen zandstenen. Deze zandstenen vertoonden geen bouwnaden meer, waardoor met zekerheid kan gesteld worden dat hiermee de onderkant van het zijportaal geregistreerd werd. Dit bevond zich op 1,39 m van het oppervlak of 21,25 m TAW.

Fig. 17: Noordelijke zijportaal (WP4, PRAB)

Fig. 18: Zuidelijke zijportaal (WP5, PRAB)

In werkput 5 werd het grootste deel van het zijportaal boven de grond gedicht met bakstenen. Onderaan deze bakstenen werden vierkante roodgebakken tegels (20 x 20 cm) verticaal ingezet.

Daaronder bevond zich een rij ijzerzandstenen, die rustten op vier rijen bakstenen. De bakstenen hebben een afmeting van 19 x 9 x 4 cm en zijn gevoegd met een gelijkaardige kalkmortel als de rest van de kerkmuur.

Onder deze bakstenen was, net zoals aan het noordelijke zijportaal, een donkergrijs hardstenen tablet aanwezig, dat schuin zat ten opzichte van de muur (Fig. 18 en Fig. 57). Daarbij stak opnieuw de oostelijke hoek van het tablet uit en was de westelijke hoek ingewerkt in de baksteenopvulling. Het tablet had een dikte van 9 cm, net zoals bij het noordelijke zijportaal, en een minimale lengte van 1,83 m. De breedte was niet te achterhalen. Dit tablet was tot slot gelegen op twee rijen bakstenen, waarna opnieuw lagen ijzerzandstenen te zien waren. Deze zandstenen vertoonden geen bouwnaden meer, waardoor met zekerheid kan gesteld worden dat hiermee de onderkant van het zijportaal geregistreerd werd. Dit bevond zich op 68 cm onder het oppervlak of 22,27 m TAW.

De onderzijde van het zuidelijke zijportaal bevindt zich opmerkelijk genoeg ongeveer een meter hoger dan de onderzijde van het noordelijke zijportaal. Bij beide zijportalen werden links en rechts van de dichtgemaakte opening nog de restanten vastgesteld van verticale stijlen, die uitgehouwen werden in ijzerzandsteen en bijgevolg origineel lijken.

Zoals reeds vermeld is het opmerkelijk dat bij beide zijportalen een donkergrijs hardstenen tablet werd aangetroffen, dat zich schuin bevindt ten opzichte van de kerkmuur. Het is niet uit te sluiten dat dit functioneel was. Zo kan het idee geopperd worden dat de treden die toegang gaven tot het zijportaal, mogelijk een kwartslag draaiden. Verdere aanwijzingen hiervan werden echter niet gevonden.

5.3 Bespreking werkputten

Uit een beschouwing van de hoogtes van de bovenzijde van de werkputten, blijkt dat werkput 1, gelegen aan het koor, het laagst gelegen is. Werkputten 2, 3, 4 en 6 kennen een gelijkaardige hoogte. De hoogte van werkputten 6, 7 en 8 neemt toe hoe verder naar het oosten. Dit zijn tevens de hoogst gelegen werkputten.

	WP1	WP2	WP3	WP4	WP5	WP6	WP7	WP8
Bovenzijde in m TAW	22,5	22,66	22,63	22,64	22,95	22,61	22,88	23,04
Niveau grondwater in m TAW	20,44	20,64	20,11	20,6	20,79	19,96	-	20,94
Onderzijde fundering in m TAW	20,18	-	-	20,65	20,66	19,51	-	-
Aangelegd diepte werkput in m (incl. eventuele boring)	2,4	2,02	2,52	2,4	2,34	3,2	1,7	2,15

5.3.1 Werkput 1

De eerste werkput bevindt zich aan de oostelijke zijde van de kerk, aan de buitenzijde van het koor, in de hoek tussen de kerkmuur en één van de steunberen. Omwille van plaatsgebrek en veiligheidsoverwegingen werd de put uitgebreid, waardoor deze bovenaan een afmeting van 1,10 bij 1,50 m kreeg.

Het eerste vlak werd op een diepte van 37 cm aangelegd. Op deze diepte werden twee muren aangetroffen (M4 en M6). Muur 4 diende wellicht als fundering voor een muurtje dat gesloopt werd tot op de fundering. Ook muur 6 moet oorspronkelijk aan het oppervlakte zichtbaar geweest zijn en begrenste samen met de twee steunberen een soort plantenbak, zoals aan de zuidelijke zijde van de kerk nog steeds aanwezig was. Op basis van stratigrafische relaties (zie verder) lijken deze muren te dateren vanaf de 19de eeuw. Het volgende vlak werd aangelegd op een diepte van 0,98 m, toen een skelet werd aangetroffen (S3). Vervolgens werden verscheidene graven boven elkaar aangetroffen, respectievelijk op 1,18 m onder het maaiveld (S4) en op 1,32 m onder het maaiveld (S2 is gelijk aan S8).

Fig. 19: Muur 4 en muur 6 (WP1 VL1)

In de profielen werden verscheidene lagen onderscheiden. De teelaarde bovenaan het profiel (L1) is bruinzwart gekleurd en bevat baksteen, kalkmortel, leisteen, zandsteen en keien in grote hoeveelheden. Vondstmateriaal uit L1 (V001) omvat zeven fragmenten vaatwerk, een fragment bouw materiaal, twee vondsten in metaal en één in steen. Het vaatwerk omvat een wandfragment gedraaid grijs aardewerk, een randfragment van een kom in rood aardewerk, een wandfragment Raeren steengoed en een randfragment en drie wandfragmenten industrieel wit aardewerk. Het bouw materiaal bestaat uit een fragment van een tegel in rood aardewerk. De vondsten in metaal omvatten een gesp en een dubbel geplooid plaatje.

Fig. 20: Gesp (V001)

Aan de straatzijde werd een betonnen basis voor een paaltje geplaatst (M5). Hieronder en onder de teelaarde werd een gevlekte, zandige laag aangetroffen met eveneens puin in (L11). Deze laag kan beschouwd worden als de vulling van de insteek van M4. Daaronder werden M4 en M6 aangetroffen. Deze muren werden reeds hierboven aangehaald. M4 werd opgebouwd uit bakstenen brokken, bijeen gehouden met gele zandmortel. M6 werd in baksteen opgetrokken van 22 bij 9,5 bij 6 cm en werden in streks verband geplaatst. M6 lijkt bovenop M4 te liggen en lijkt een ouder loopniveau te markeren. M6 is nog twee stenen hoog bewaard, en lijkt gewoon in de grond geplaatst. Er werden geen sporen van mortel aangetroffen.

De laag die zich daaronder bevindt, L5, kan geïdentificeerd worden als een ophogingslaag en wordt gekenmerkt door een homogeen bruin zandig pakket. In deze laag bevindt zich aardewerk, glas en ijzerzandstenen. L5 (V003) bevatte 77 fragmenten vaatwerk, drie fragmenten bouw materiaal, vier fragmenten vensterglas, vijf metalen voorwerpen, 14 fragmenten bot, zes fragmenten mortel en 13 fragmenten leisteen. Het vaatwerk omvat in de eerste plaats diverse fragmenten in rood aardewerk. Het gaat om een randfragment met dekselgeul en 24 wandfragmenten van een kom of grape, twee randfragmenten van andere kommen, waarvan één eveneens een dekselgeul heeft, een randfragment en een wandfragment van een kan of kruik, een oorfragment, een bodemfragment en 19 wandfragmenten.

Verder bestaat het vaatwerk uit een randfragment wit aardewerk, afkomstig van een kan of kruik, een randfragment en drie wandfragmenten Siegburg steengoed, een randfragment en 11 wandfragmenten Raeren steengoed, een bodemfragment en zes wandfragmenten Langerwehe steengoed van een kan of kruik en tot slot een wandfragment industrieel wit aardewerk van een bord. De drie fragmenten bouw materiaal zijn te determineren als fragmenten van tegels in rood aardewerk en de metalen voorwerpen omvatten vier ijzeren nagels en een gecorrodeerd ijzeren voorwerp. Het vondstmateriaal uit L5 lijkt te wijzen op een datering in de 16de tot 19de eeuw.

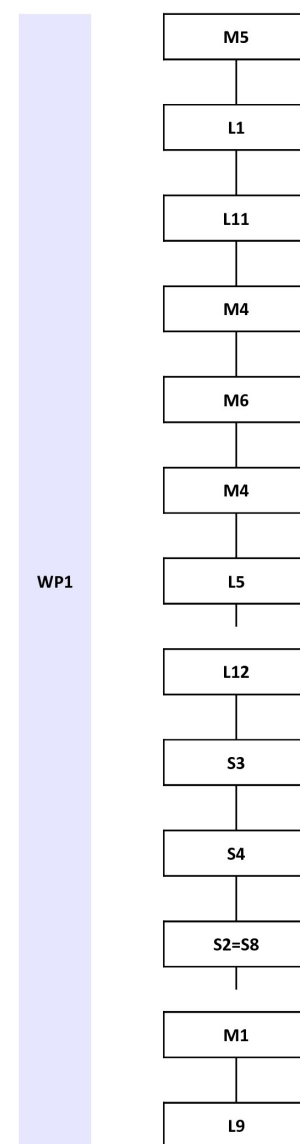

Fig. 21: Harrismatrix WP1

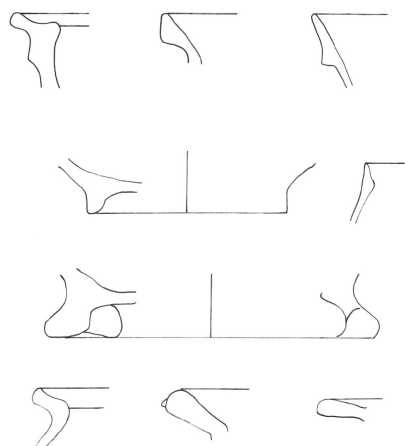

Fig. 23: V003 (schaal 1:3), alle tekeningen gemaakt door Natasja Reyns, Annick Van Staey, Marijke Derieuw, Anouk van der Kelen en Dennis Huyskens (All-Archeo boba)

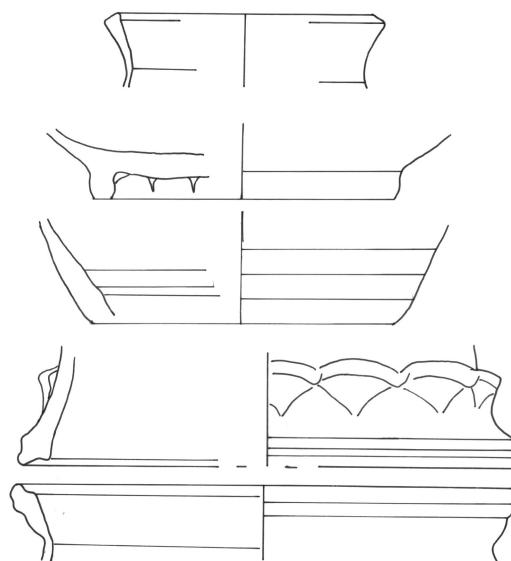

Fig. 22: V002 (schaal 1:3)

Onder L5 bevindt zich een tweede ophogingslaag (L12) met een homogene grijsgroene kleur. De kleur is vermoedelijk het gevolg van de aanwezigheid van glauconiet in de bodem en doet vermoeden dat het gaat om een verplaatst pakket van de geologische ondergrond. L12 (V002) bevatte tot slot 36 fragmenten vaatwerk, twee fragmenten bouw materiaal, vier metalen voorwerpen, 56 fragmenten menselijk bot en twee fragmenten ijzerzandsteen. Het vaatwerk omvat drie wandfragmenten gedraaid grijs aardewerk, 26 fragmenten rood aardewerk, waaronder een bodemfragment en 11 wandfragmenten van een kan of kruik, een randfragment en drie wandfragmenten van een grape, twee randfragmenten van een vuurklok, een randfragment van een andere kan of kruik, en een oorfragment van een kom, naast nog een oorfragment, een bodemfragment en zeven wandfragmenten rood aardewerk. Verder werden nog

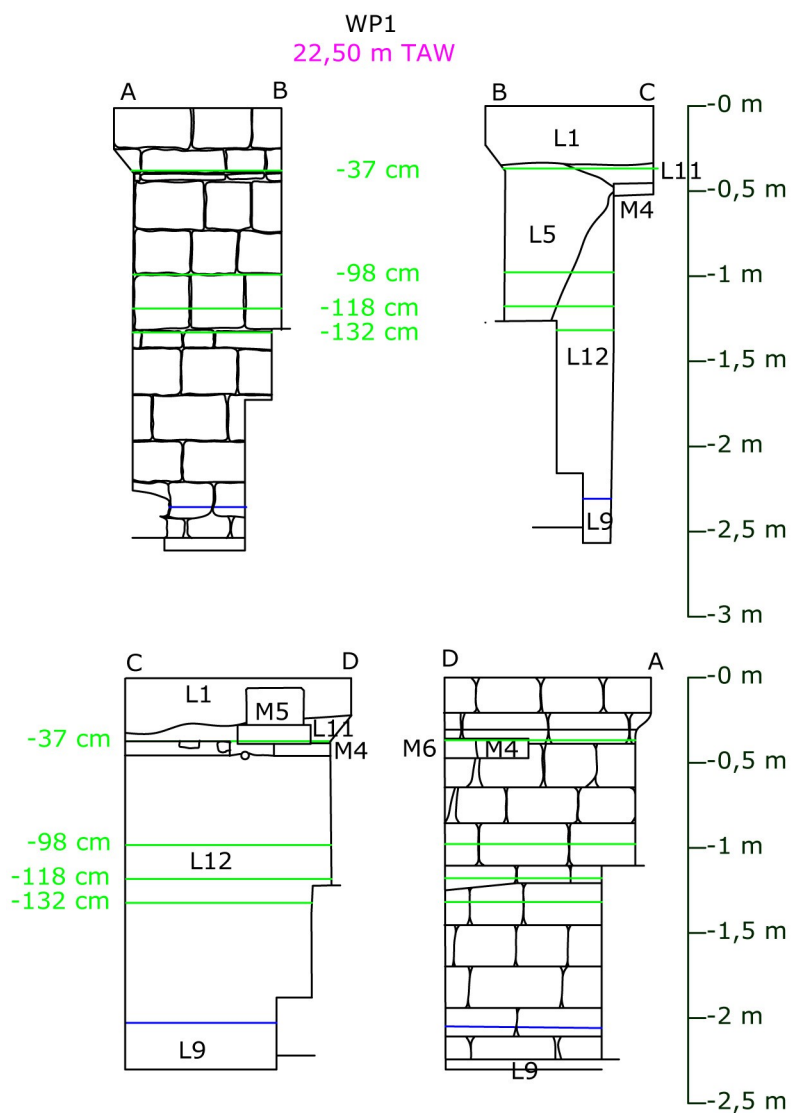

Fig. 24: Profieltekeningen WP1 (Natasja Reyns)

vier wandfragmenten Raeren steengoed van een kan of kruik en een randfragment en twee wandfragmenten Langerwehe steengoed van een kan. Het bouw materiaal bestaat uit twee fragmenten van tegels in rood aardewerk en de metalen voorwerpen omvatten vier ijzeren nagels. Het vondstmateriaal lijkt de laag te dateren in de 14de, eventueel nog tot in de 15de eeuw.

In L9 bevinden zich de skeletten S3, S4 en S2 = S8. Aangezien deze laag (geeloranje gevlekt zand) zich eveneens onder fundering van de kerkmuur en steunbeer (M1) bevindt, wijst alles er op dat het gaat om moederbodem. De onderzijde van de fundering bevindt zich op een diepte van 2,32 m onder het oppervlak. L9 (V019) leverde 22 fragmenten vaatwerk en 40 fragmenten menselijk en dierlijk bot op. Het vaatwerk omvat 12 fragmenten rood aardewerk, waaronder een randfragment van een kom, tien wandfragmenten en een oorfragment. Verder omvat het twee wandfragmenten Raeren steengoed en een bodemfragment, oor- en vijf wandfragmenten Langerwehe steengoed van een kan of kruik.

De kerkmuur en steunbeer (M1) vertonen net onder het oppervlak een borstwering met afgeschuinde rand, zoals iets hoger op de muur ook te zien is, en springt zo 10 cm naar buiten. 90 cm lager werd de bovenzijde van de fundering vastgesteld. Deze sprong op zijn beurt 20 cm uit en werd gekenmerkt door het gebruik van onregelmatiger blokken en heeft ook een weinig regelmatig metselverband. Tot het begin van de fundering werden de natuurstenen blokken wel zeer regelmatig gekapt en geplaatst, wat er duidelijk op wijst dat dit gedeelte zichtbaar was. De fundering zelf werd met onregelmatige blokken opgebouwd. De onderste twee rijen ijzerzandstenen van de fundering, die op 82 cm onder de bovenzijde van de funderingen beginnen, opnieuw 20 cm uit. Er was geen insteek of aanlegseuf op te merken, wat doet vermoeden dat deze zich aan de binnenzijde bevindt.

Fig. 25: Zicht op de kerkmuur rechts en steunbeer links (WP1 PRDAB)

Zoals reeds hierboven werd aangehaald, werden in deze werkput verscheidene menselijke botresten aangetroffen. Naast vele losse beenderen, werden bovendien drie skeletten in verband opgegraven. Omwille van de beperkte omvang van de werkput en de nabijheid van de straat,

konden de skeletten niet volledig opgegraven worden. In alle gevallen kon de schedel met bovenlichaam grotendeels geregistreerd en gelicht worden.

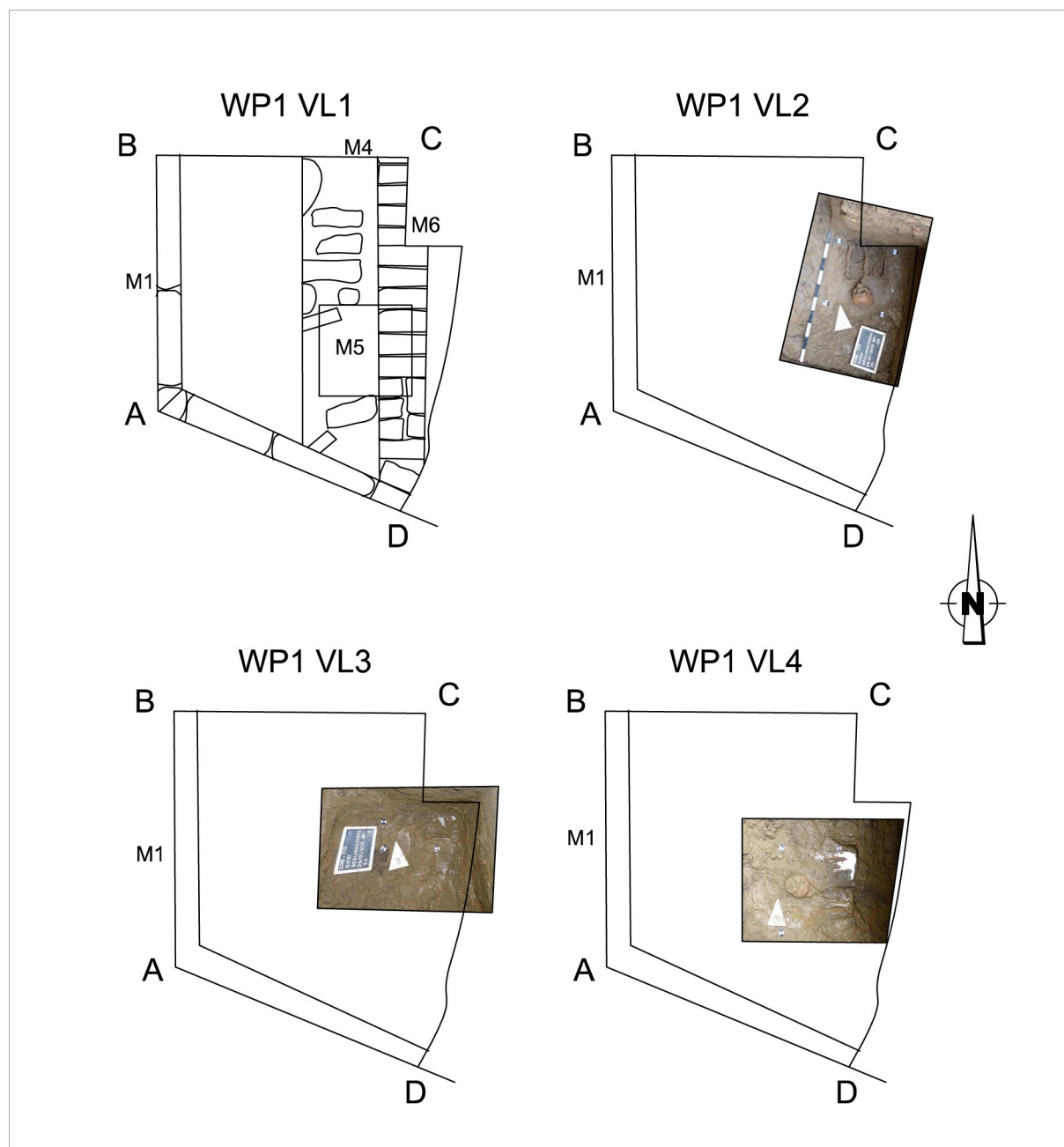

Fig. 26: Grondplan vlakken WP1 (Natasja Reynolds)

Een eerste skelet (S3) werd aangetroffen op een diepte van 98 cm. Dit skelet lag op de rug en in zuid-noordelijke richting. Op basis van de bovenarmen naast de borst en de afwezigheid van handen op het bovenlichaam, werd besloten dat de armen grotendeels gestrekt lagen. De onderkaak was niet langer in anatomisch verband terug te vinden. De schedel lag op het achterhoofd en licht naar links gebogen, waarbij de oogkassen naar het noordwesten gericht waren. Bovendien was een lichte aftekening van een kist zichtbaar als een homogeen licht bruingrijs bandje op de plaats waar het hout vergaan is. Naast de linker bovenarm werd een kistnagel teruggevonden.

Reeds tijdens het vrijleggen van de overblijfselen, bleken de beenderen zeer broos en vochtig te zijn. Dit is een opmerking die betrekking heeft op alle aangetroffen botresten. De romp blijkt wel grotendeels compleet.

Fig. 27: Skelet in zuid-noordelijke richting (WP1S3)

Het tweede skelet (S4) werd op een diepte van 1,18 m aangetroffen en bevond zich in de noordoostelijke hoek van de werkput. Hierdoor bevonden de rechter bovenarm en rechter borstkas zich onder de noordelijke grens van de werkput. Het onderlichaam bevond zich onder de straat. Het lichaam werd in west-oostelijke richting geplaatst, met het hoofd op de rechterzijde. De rechter bovenarm bevond zich gestrekt naast het lichaam. Het skelet lijkt minder goed bewaard dan S3. In de natte bodem werd geen aflijning van een kist gezien.

Het laatste skelet in deze werkput bevond zich op een diepte van 1,32 m (S2=S8). Ook dit bevond zich in west-oostelijke richting. De schedel was gedeeltelijk beschadigd, waardoor de bovenzijde niet langer aanwezig was. De onderkaak bevond zich wel nog in anatomisch verband en was open gevallen op de kin. Het lichaam lag op de rug en het achterhoofd. De bovenarmen lagen gestrekt naast het lichaam, maar onderarmen en handen waren niet aanwezig binnen de werkput. Aan het hoofd werd een kistaflijning vastgesteld. Bovendien bevonden zich aan deze zijde verscheidene nagels. Er lag ook nog een kistnagel op de ruggengraat, samen met een losse wervel, vermoedelijk afkomstig van een ander individu. Dit wijst mogelijk op de opruiming van een oudere kerkhoffase.

Ter hoogte van S4 werden acht fragmenten menselijk botmateriaal gerecupereerd (V017), naast de resten van het eigenlijke skelet (V036). Vondstmateriaal uit S2=8 (V018) omvat negen wandfragmenten vaatwerk, een kistnagel, een botfragment en een ijzerzandsteen, die als staal kan dienen voor M1. Het vaatwerk bestaat uit een wandfragment reducerend gebakken aardewerk van Rijnlandse herkomst (zgn. Paffrath), vier fragmenten rood aardewerk, waaronder een randfragment en twee wandfragmenten van een kom en nog een tweede randfragment, een

randfragment Raeren steengoed en drie wandfragmenten Langerwehe steengoed. De skeletresten van S2=8 kregen vondstnummer V034 en die van S3 kregen vondstnummer V035.

Fig. 28: Skelet in west-oostelijke richting (WP1S4)

Fig. 29: Skelet in west-oostelijke richting (WP1S2 = S8)

5.3.2 Werkput 2

De tweede werkput bevindt zich aan de noordelijke zijde van de kerk, tussen het huidige zijportaal en een afgesloten zijportaal. Zo werd voldoende afstand gehouden ten opzichte van een elektriciteitscabine (zie ook Fig. 14).

Op een diepte van 56 cm werd een bakstenen muurtje aangetroffen, M2, dat parallel aan de kerkmuur liep. Het is opgebouwd uit bakstenen met een afmeting van 18,5 bij 8,5 bij 5 cm en was niet gevoegd met mortel, maar gewoon los in de grond ingezet. Het was slechts één steen dik en dekte een elektriciteitskabel af, die niet op de verkregen plannen aangegeven was. Omwille van veiligheidsoverwegingen werd besloten deze werkput niet verder uit te diepen, maar te boren. Er was immers geen duidelijkheid of deze kabel nog in werking was of niet.

Fig. 30: Muur 2 (WP2 VL1)

Fig. 31: Profiel met insteek M2 (WP2 PRBC)

In het profiel is bovenaan opnieuw de teelaarde op te merken, met dezelfde kenmerken als in werkput 1. Daaronder bevond zich een homogene bruingrijze zandige laag, L2. De laag er onder, L3, was dan weer eerder homogeen bruin en zandig. L4 is de vulling van de insteek die te relateren is aan de aanleg van de elektriciteitskabel en M2. De uitsprong van de borstwering van de kerkmuur, M1, bevond zich op een diepte van 47 cm. Vervolgens is het ophogingspakket op te merken, dat bestaat uit een bruingele gevlekte laag. Deze wordt gevolgd door een homogeen bruingeel zandig ophogingspakket. Uit de boring bleek dit pakket nog 1,24 m dieper te gaan, waarna de moederbodem vastgesteld werd. Op een diepte van 2,02 m onder het oppervlak van de werkput werd de grondwatertafel vastgesteld.

L3 (V004) leverde drie fragmenten vaatwerk op, evenals een fragment bouwmetaal, een fragment glas, een fragment bot, een fragment ijzerzandsteen en twee fragmenten leisteen. Het vaatwerk omvat een randfragment van een kom in rood aardewerk, een oorfragment in rood aardewerk, een bodemfragment van een bord in wit aardewerk en een randfragment van een kom in industrieel wit aardewerk. Het bouwmetaal bestaat uit een fragment van een tegel in rood aardewerk en het glas bestaat uit een randfragment van een flesje met schroefdraad in doorschijnend glas. L4 (V005) bevatte twee fragmenten vaatwerk, meer bepaald een randfragment van een kom in

Fig. 33: V004 (schaal 1:3)

Fig. 34: V005 (schaal 1:3)

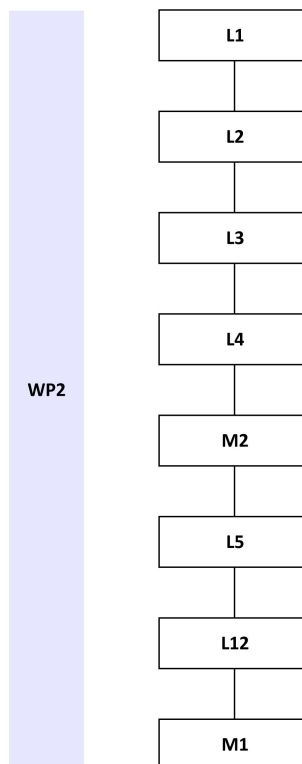

Fig. 32: Harrismatrix WP2

rood aardewerk en een randfragment van een bord in industrieel wit aardewerk. Beide lagen zijn op basis van het vondstmateriaal te dateren in de nieuwste tijd.

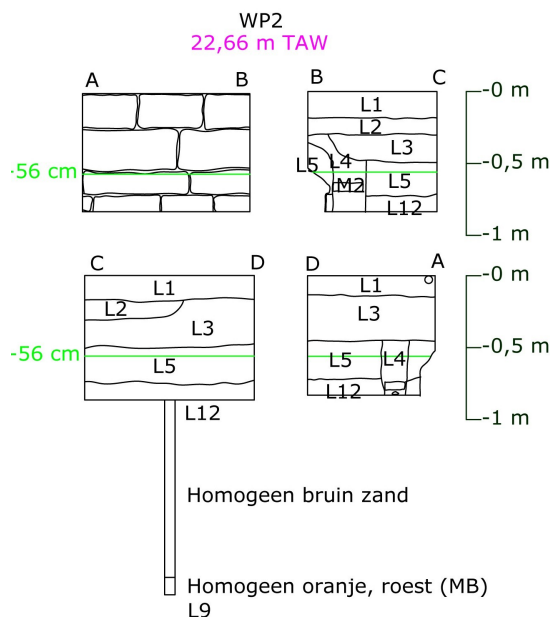

Fig. 35: Profieltekeningen WP2 (Natasja Reynolds)

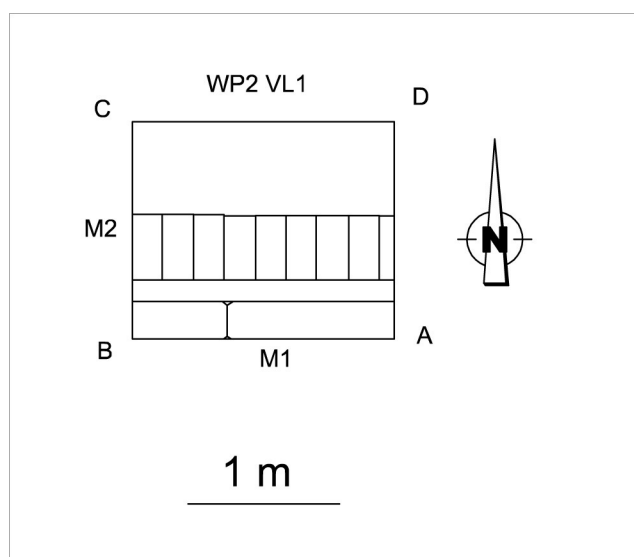

Fig. 36: Grondplan vlak 1 WP2 (Natasja Reynolds)

5.3.3 Werkput 3

De derde werkput bevindt zich eveneens aan de noordelijke zijde van de kerk, ten westen van de steunbeer langs het voorportaal. In deze werkput werd op een diepte van 70 cm (21,93 m TAW) een onverzorgd pakket mortel tegen de kerkmuur aan geregistreerd. Mogelijk betreft het een oud loopniveau met restanten van een bouwwerf. Het profiel bestaat bovenaan opnieuw uit de laag teelaarde, L1. Daaronder bevindt zich L5 met daaronder L12, twee ophogingspakketten, net zoals in werkput 1. De uitsprong van de borstwering van de kerkmuur, M1, bevond zich op een diepte van 46 cm. De bovenzijde van de fundering bevond zich op een diepte van 1,52 m en sprong 19 cm naar buiten. De bovenzijde van de fundering van de steunbeer sprong zelfs 30 cm naar buiten. De werkput werd aangelegd tot een diepte van 1,88 m, waarna verder geboord werd, omwille van het plaatsgebrek door het sterke uitspringen van de fundering. Na 30 cm werd de moederbodem vastgesteld en op een diepte van 64 cm werd de grondwatertafel bereikt.

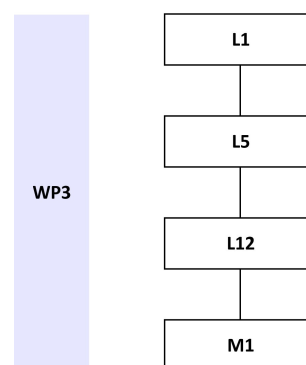

Fig. 37: Harrismatrix WP3

L1 (V006) leverde een fragment bouw materiaal, meer bepaald een dakpan, op. L5 (V007 en V032) bevatte 21 fragmenten vaatwerk, drie fragmenten bouw materiaal, twee metaalslakken, 18 fragmenten bot, een fragment mortel, een fragment ijzerzandsteen, twee fragmenten leisteen en nog een laatste fragment steen. Het vaatwerk omvat 15 fragmenten rood aardewerk. Het gaat om twee bodemfragmenten van een bord, een

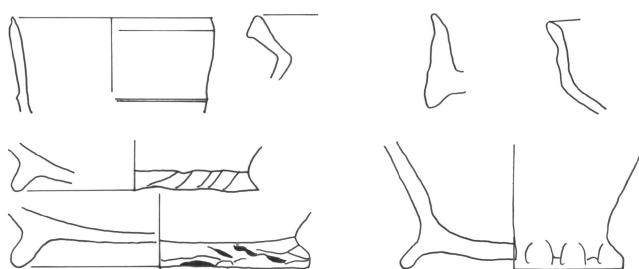

Fig. 38: V007 (schaal 1:3)

randfragment van een teil, drie randfragmenten, een bodemfragment en twee oorfragmenten van een grape, een oorfragment van een pan, een randfragment van een kom en verder nog een bodemfragment, een oorfragment en twee wandfragmenten. Verder omvat het een randfragment, een bodemfragment en een wandfragment van een kan of kruik in Raeren steengoed en een wandfragment industrieel wit aardewerk. Het bouw materiaal bestaat uit drie fragmenten van tegels in rood aardewerk. Het vondstmateriaal uit L5 kan gedateerd worden in de 16de eeuw, hoewel het fragment industrieel wit aardewerk eerder lijkt te wijzen op een datering in de 19de eeuw, tenzij dit fragment als intrusief beschouwd kan worden.

Fig. 39: Zicht op de mortel tegen de muur (WP3 VLT)

Fig. 41: Zicht op de kerkmuur rechts en steunbeer links (WP3 PRDAB)

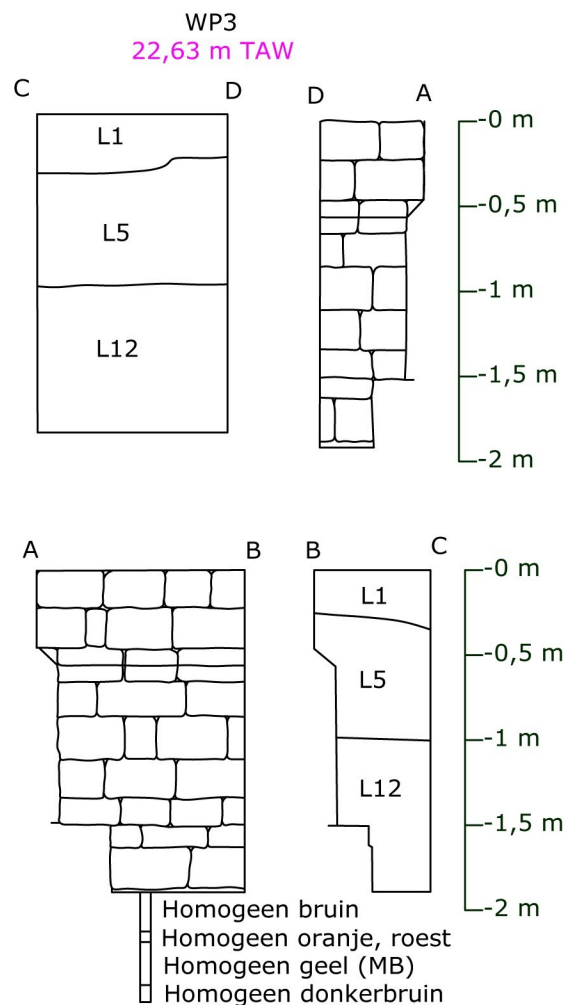

Fig. 40: Profieltekeningen WP3 (Natasja Reyns)

5.3.4 Werkput 4

De vierde werkput bevindt zich eveneens aan de noordelijke zijde van de kerk, ter hoogte van een afgesloten zijportaal. De bevindingen met betrekking tot het zijportaal werden hoger reeds meegegeven. Hier worden vervolgens de overige bevindingen toegelicht.

Fig. 42: Muur 2 (WP4 VL1)

Op een diepte van 46 cm werd een bakstenen muurtje, M2 aangetroffen, dat net zoals in werkput 2 een elektriciteitskabel afdekte. Bovenaan het profiel bevindt zich de teelaarde, L1, met daaronder nog een donkergrijs zandig pakket (L10), dat bouwpuin bevatte. Het gaat om baksteen, leisteen en fragmenten natuursteen. L10 (V010) bevatte twee fragmenten vaatwerk, meer bepaald een randfragment in rood aardewerk en een bodemfragment industrieel wit aardewerk. De vondsten dateren de laag in de nieuwste tijd.

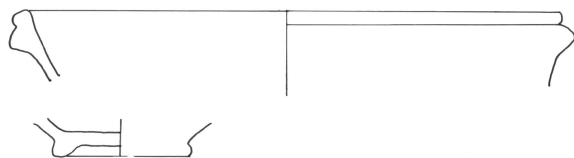

Fig. 44: V010 (schaal 1:3)

Fig. 45: Muntje (V008)

Daaronder bevond zich L5 (V008 en V009), dat zeven fragmenten vaatwerk bevatte, een fragment bouw materiaal (baksteen), een fragment aardewerk, drie fragmenten vensterglas, een (onleesbaar) koperen muntje en 23

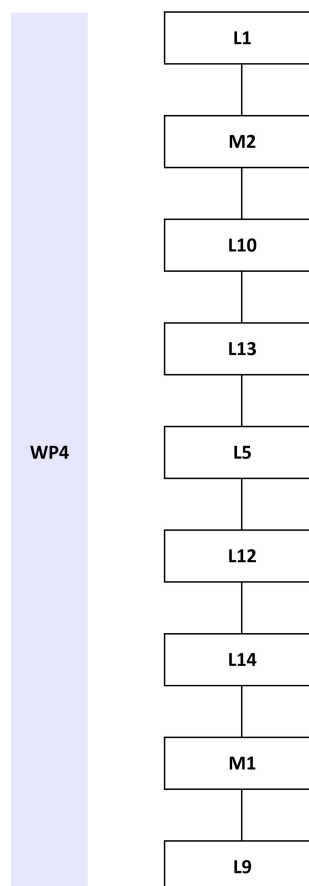

Fig. 43: Harrismatrix WP4

fragmenten bot. Het vaatwerk omvat een bodemfragment van een bord, een bodemfragment van een grape, een ander bodemfragment en twee oorfragmenten in rood aardewerk, naast een wandfragment en een oorfragment in wit aardewerk. Verder werd nog een pijpenkop in rode pijpaaarde aangetroffen. Het vondstmateriaal lijkt de laag te dateren in de 16de of 17de eeuw. Daaronder bevond zich een ophogingslaag, L12. L12 (V011 en V021) bevatte vier fragmenten vaatwerk, een fragment bouw materiaal (baksteen), twee kistnagels, 150 fragmenten bot, een fragment ijzerzandsteen en een fragment leisteen. Het vaatwerk omvat twee bodemfragmenten en een wandfragment rood aardewerk, evenals een wandfragment Raeren steengoed. Het vondstmateriaal dateert de laag in de late middeleeuwen tot nieuwe tijd.

Fig. 46: V008 (schaal 1:3)

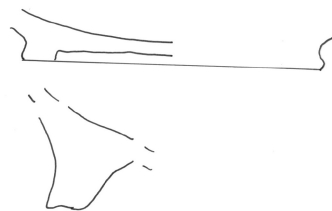

Fig. 47: V009 (schaal 1:3)

Fig. 48: V021 (schaal 1:3)

Fig. 49: Kistnagel

Aan de zijde van de kerkmuur werd een kuil geregistreerd (L13), die door L12 gaat en eindigt ter hoogte van de tweede rij ijzerzandstenen onder het dichtgemaakte zijportaal. Onder deze kuil begint een andere kuil (L14), die loopt tot de onderzijde van de fundering en mogelijk beschouwd kan worden als de insteek van de funderingsmuur. Het is de enige keer dat tijdens dit onderzoek een insteek werd vastgesteld, wat doet vermoeden dat de insteek zich aan de binnenzijde van de kerk moet bevinden. Helaas leverde L14 geen vondstmateriaal op. Mogelijk is de kuil daarom eerder te beschouwen als een inkalving van de wand tijdens het plaatsen van de fundering.

Ongeveer ter hoogte van onderzijde van de eerste rij ijzerzandstenen onder het dichtgemaakte zijportaal stopt L12 en begint L7. Deze laag bestaat uit een pakket homogeen bruin zand. Het vermoeden bestaat dat zich hier een oud loopniveau bevindt, dat overeen stemt met de periode waarin het zijportaal nog in gebruik was. Dit niveau bevindt zich op 1,5 m onder het oppervlak. Onder L7 bevindt zich tot slot L9 op een diepte van 1,78 m, dat gelijk is aan de moederbodem.

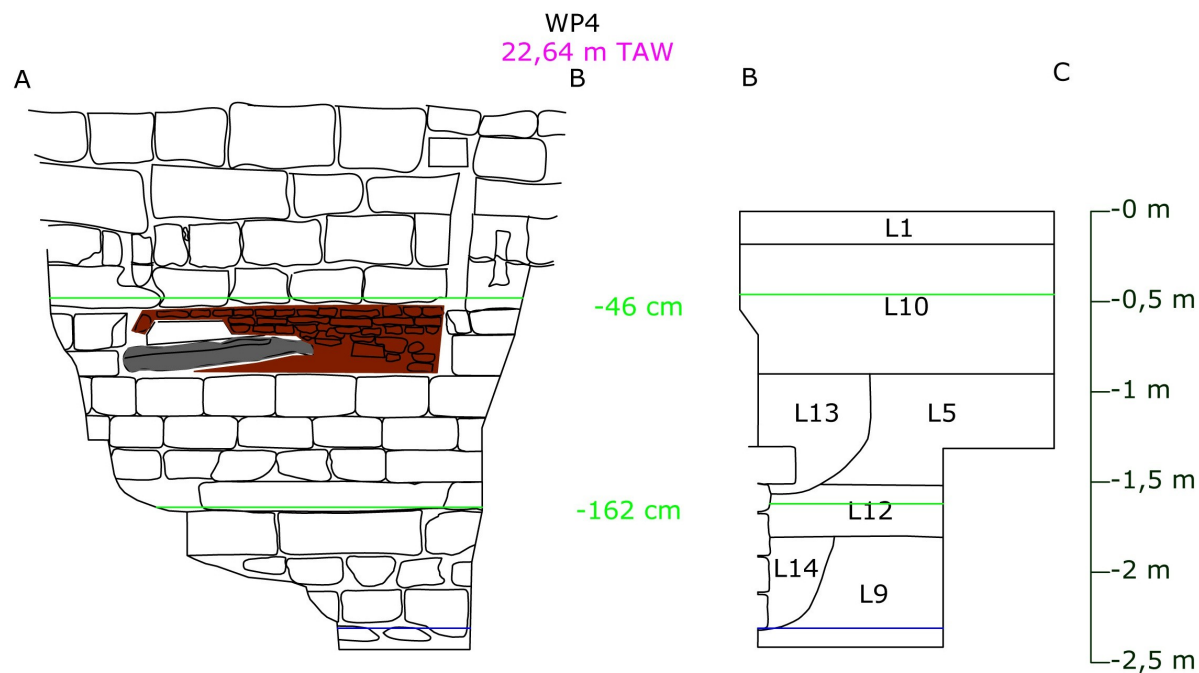

Fig. 50: Profieltekeningen WP4 (Natasja Reyns)

De uitsprong van de borstwering van de kerkmuur, M1, bevond zich op een diepte van 33 cm. De bovenzijde van de fundering bevond zich op een diepte van 1,11 m en sprong 20 cm naar buiten. De onderzijde van de fundering bevond zich op een diepte van 2,30 m.

Fig. 51: Fundering van muur 1 met insteek (WP4 PRABC)

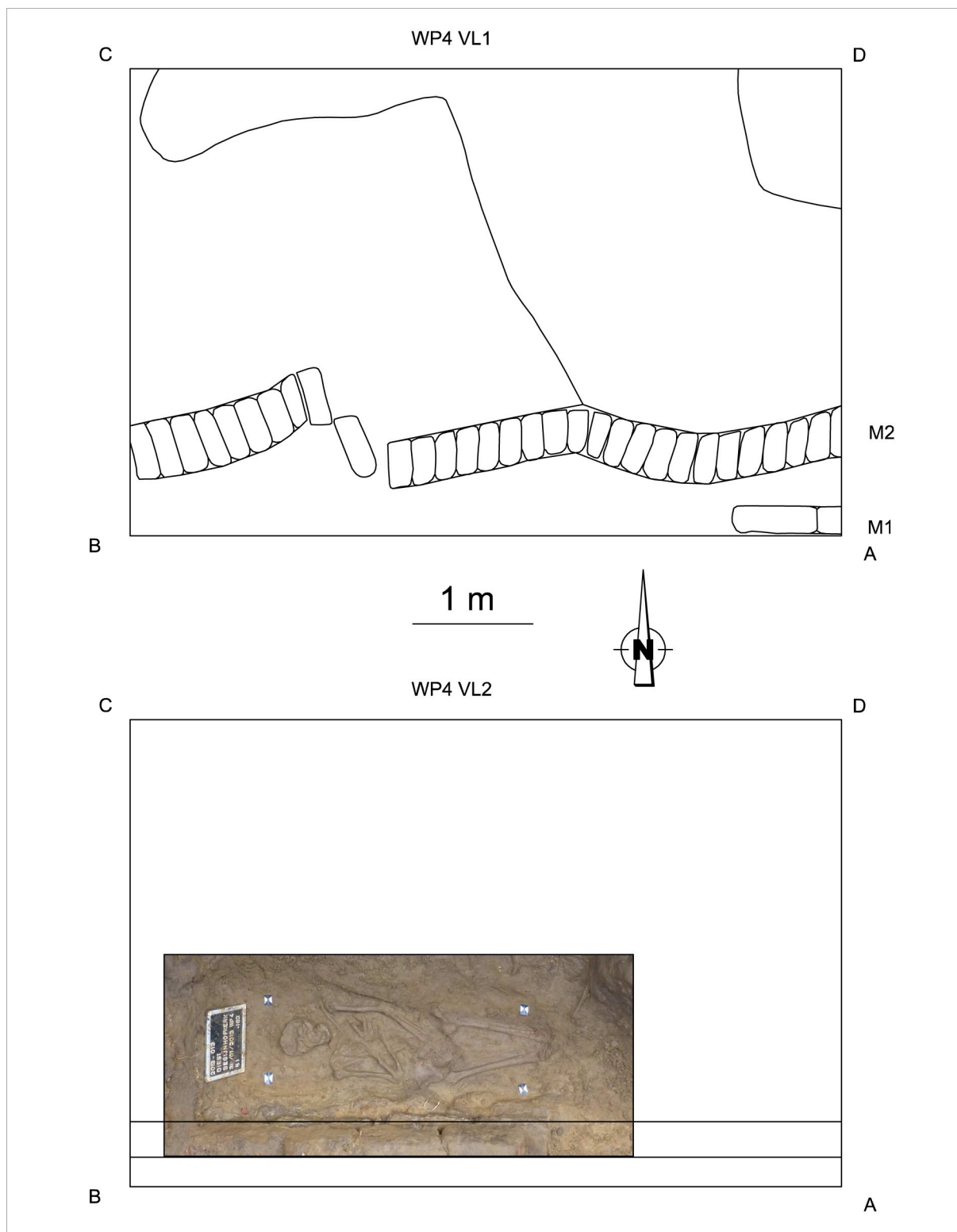

Fig. 52: Grondplannen vlakken WP4 (Natasja Reynolds)

In deze werkput werd opnieuw een skelet aangetroffen, op een diepte van 1,62 m. Het is het enige skelet dat tijdens dit onderzoek volledig kon vrijgelegd worden. Het skelet lag op de rug in west-oostelijke richting. De rechterarm lag gevouwen op de borst, terwijl de linkerarm gevouwen op het bekken lag. De positie van de linkerarm doet echter vermoeden dat de arm van de borst geschoven is, toen de kist in de grond geplaatst werd. Het feit dat de handbeentjes bij beide handen zich nog in anatomisch verband bevonden, lijkt dit te bevestigen. De onderkaak bevond

zich nog in anatomisch verband en was open gevallen op de kin. De schedel lag op het achterhoofd, maar de bovenzijde was geroerd. Dit kon vastgesteld worden, doordat ter hoogte van de schedel een profiel aangelegd werd, tijdens het systematisch verdiepen. Hierin kon gezien worden dat het bot en de aflijning van de kist abrupt eindigden. De benen bevonden zich uitgestrekt.

Fig. 53: Skelet in west-oostelijke richting (WP4 S1)

Er was een aftekening van een kist zichtbaar als een homogeen licht bruingrijs bandje op de plaats waar het hout vergaan is. Binnen in de kist werd een bruingele gevlekte vulling vastgesteld en kistnagels werden aangetroffen rechts van het hoofd, ter hoogte van de linker bovenarm en ter hoogte van het rechter dijbeen. Deze elementen wijzen op een rechthoekige kistvorm. Het bekken wijst er vermoedelijk op dat het een vrouwelijk individu betreft. Ter hoogte van S1 (V020) werden een fragment vaatwerk (wandfragment Raeren steengoed), een kistnagel en 12 fragmenten bot gerecupereerd. Het botmateriaal van S1 zelf, kreeg vondstnummer V033.

5.3.5 Werkput 5

De vijfde werkput bevindt zich aan de zuidelijke zijde van de kerk, ter hoogte van een afgesloten zijportaal. De bevindingen met betrekking tot het zijportaal werden hoger reeds meegegeven. Hier worden vervolgens de overige bevindingen toegelicht.

Bovenaan het profiel in deze werkput bevindt zich de teelaarde, L1. Daaronder bevindt zich een gelaagd ophogingspakket (L5) met geelbruin zand. In profiel CD werden zelfs twee oudere loopniveaus geregistreerd (L6), die zichtbaar waren als een pakket geel gelaagd zand en zich bevonden op een diepte van 34 en 60 cm.

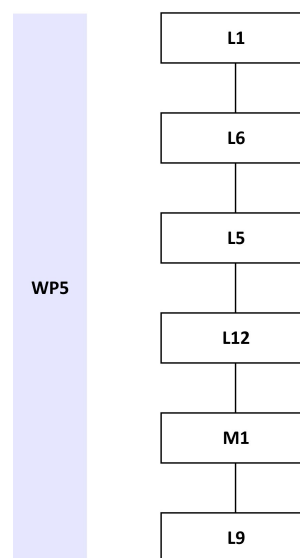

Fig. 54: Harrismatrix WP5

L6 (V022) bevatte 11 fragmenten vaatwerk, twee metalen voorwerpen en 5 fragmenten botmateriaal. Het vaatwerk bestaat uit een randfragment van een grape, een rand- en een wandfragment van een bord, een bodemfragment van een vergiet en nog twee bodemfragmenten en een wandfragment in rood aardewerk. Daarnaast bevatte het een wandfragment hoogversierd aardewerk van een kan of kruik, een wandfragment Siegburg steengoed, een wandfragment Langerwehe steengoed en een randfragment van een bord in industrieel wit aardewerk. De metalen voorwerpen omvatten een kistnagel en een ijzeren voorwerp dat mogelijk te determineren is als een priem. Op basis van het vondstmateriaal kan L6 gedateerd worden in de nieuwe tot nieuwste tijd.

Fig. 55: Fragment hoogversierd aardewerk (V022)

Fig. 56: V022 (schaal 1:3)

Onder het eerste ophogingspakket bevond zich nog een tweede ophogingspakket (L12), dat gelijkaardig was aan het eerste, maar een veel homogener uitzicht had. Daaronder, op een diepte van 1,67 m, begon de moederbodem (L9). L12 (V031) leverde nog 50 fragmenten menselijk botmateriaal op.

In deze werkput werd de linkerarm van een eerste skelet (S6) met west-oostoriëntatie aangetroffen op een diepte van 1,25 m. Aangezien er zo weinig van het skelet binnen de werkput viel, werden deze resten geregistreerd, maar niet ingezameld. Ze werden terug afgedekt zodat mocht ooit een ruimer deel van deze zone onderzocht worden, het skelet nog steeds volledig is. Op een diepte van 1,60 m werd een tweede skelet (S7) aangetroffen in werkput 5. Dit is ongeveer dezelfde diepte als in werkput 4. Het skelet lag op de rug in west-oostelijke richting en kon geregistreerd worden tot aan de knieën. Het skelet was zeer broos en slecht bewaard, vooral dan ter hoogte van de ribben en de schouders. De armen bevonden zich uitgestrekt naast het lichaam en de handen waren eveneens

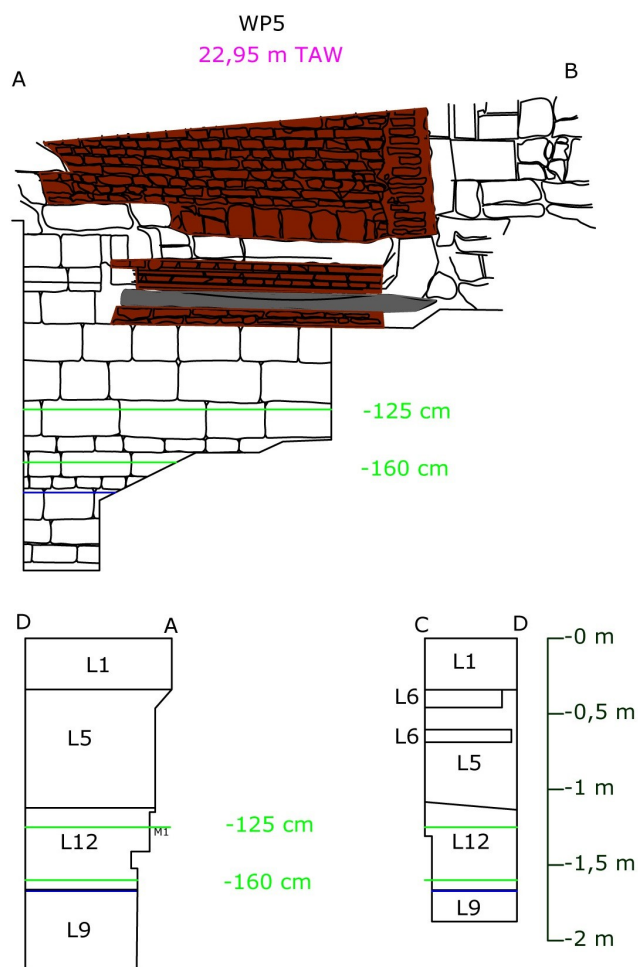

Fig. 57: Profieltekeningen WP5 (Natasja Reynolds)

uitgestrekt en lagen ter hoogte van het dijbeen. De onderkaak bevond zich nog in anatomisch verband en was open gevallen op de kin. De schedel lag op het achterhoofd en was licht naar rechts gedraaid. De benen waren eveneens uitgestrekt. Er was een aftekening van een kist zichtbaar als een rechthoekig spoor met een bruingele gevlekte vulling. Twee kistnagels werden aangetroffen ter hoogte van het hoofd. Ter hoogte van S6 (V023) werden acht fragmenten menselijk botmateriaal gerecupereerd en ter hoogte van S7 (V024) werden 30 fragmenten menselijke botmateriaal gerecupereerd.

Fig. 58: Zicht op de fundering (WP5 PRDAB)

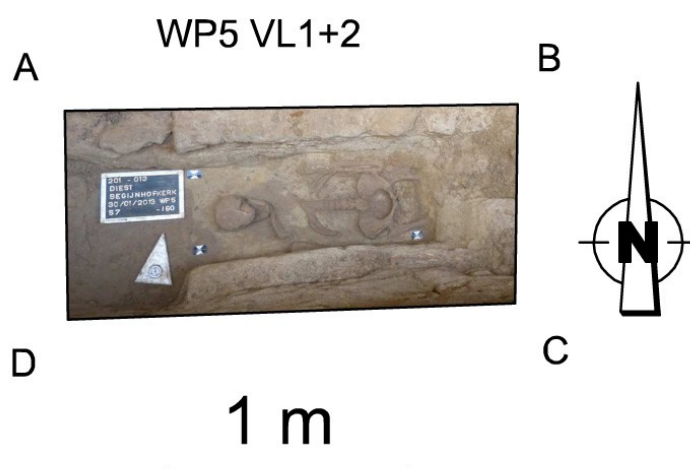

Fig. 59: Grondplan vlak 1 WP5 (Natasja Reyns)

Fig. 60: Skelet in west-oostelijke richting (WVP5 S7)

Fig. 61: Profiel BC tot op het eerste vlak met links de kerkmuur en recht op de steunbeer (WVP6 PRBC)

De uitsprong van de borstwering van de kerkmuur, M1, bevond zich op een diepte van 35 cm. De bovenzijde van de fundering bevond zich op een diepte van 1,45 m en sprong 12 cm naar buiten. De onderzijde van de fundering bevond zich op een diepte van 2,29 m.

5.3.6 Werkput 6

De zesde werkput bevindt zich aan de westelijke zijde van de kerk, ten noorden van de deuropening in het voorportaal, in de hoek tussen de kerkmuur en één van de steunberen. Op een diepte van 1,75 m werd een eerste vlak aangelegd, naar aanleiding van de vondst van twee voeten (S5). Op basis van de voeten moet het skelet west-oost georiënteerd geweest zijn. Op een diepte van 2,18 m werden eveneens twee voeten en twee onderbenen geregistreerd (S7). Ook hier moet het skelet west-oost georiënteerd geweest zijn.

Ook in deze werkput bevond zich bovenaan de teelaarde (L1), gevolgd door een eerste ophogingspakket (L5) en vervolgens een tweede ophogingspakket (L12). Deze was dan gelegen op de moederbodem (L9), op een diepte van 1,75 m. De uitsprong van de borstwering van de kerkmuur, M1, bevond zich op een diepte van 90 cm. De bovenzijde van de fundering bevond zich op een diepte van 1,78 m en sprong 18 cm naar buiten. De onderzijde van de fundering bevond zich op een diepte van 3,10 m.

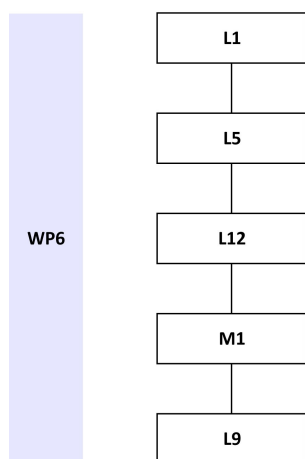

Fig. 63: Harrismatrix WP6

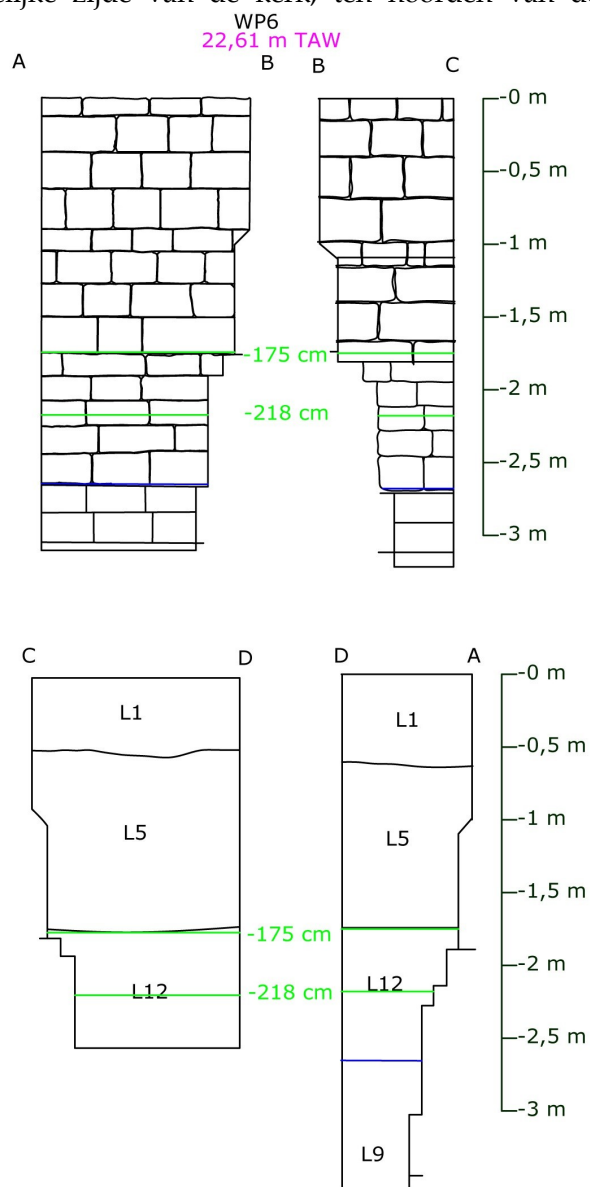

Fig. 62: Profieltekeningen WP6 (Natasja Reyns)

L1 (V013 en V028) bevatte 18 fragmenten vaatwerk, een fragment bouw materiaal (baksteen), drie fragmenten glas, twee metalen voorwerpen, waaronder een ijzeren nagel, een oesterschelp en een fragment leisteen. Onder het vaatwerk kan een wandfragment gedraaid grijs aardewerk toegeschreven worden aan een grape. Onder 17 fragmenten rood aardewerk bevinden zich een randfragment van een deksel, een randfragment en een wandfragment van een bord, twee randfragmenten, een wandfragment en een oorfragment van een steelgrape, een randfragment van een kom, een bodem- en een wandfragment van een bloempot, een randfragment, een bodemfragment en zeven wandfragmenten. Verder omvat het een wandfragment protosteengoed, en twee wandfragmenten wit aardewerk, waaronder een fragment van een

vergiëet. Het glas omvat twee doorschijnende randfragmenten van twee flesjes en een groen wandfragment van een derde fles.

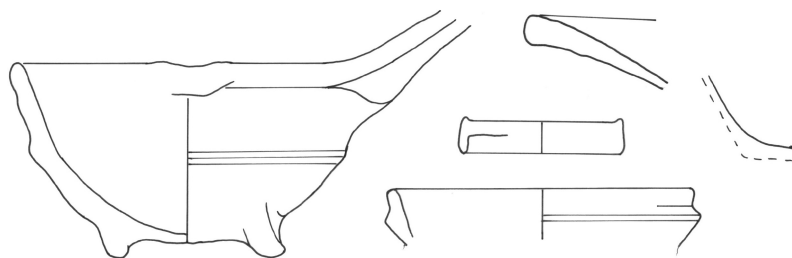

Fig. 64: V028 (schaal 1:3)

Fig. 65: V014 (schaal 1:3)

L5 (V014) bevatte acht fragmenten vaatwerk, een voorwerp in metaal, met name een ijzeren nagel en twee fragmenten bot. Het vaatwerk omvat een oorfragment gedraaid grijs aardewerk, een bodemfragment van een bloempot, een wandfragment van een bord en nog twee andere wandfragmenten, allemaal in rood aardewerk. Verder bevatte het een randfragment van een bord in wit aardewerk en twee randfragmenten van een kopje of een kom in industrieel wit aardewerk. L12 (V015 en V029) bevatte twee fragmenten vaatwerk, 15 fragmenten bot en een oesterschelp. Het vaatwerk omvat een wandfragment wit aardewerk en een randfragment van een bord in industrieel wit aardewerk. L9 (V030) bevatte twee fragmenten vaatwerk, met name twee wandfragmenten rood aardewerk, en 20 fragmenten bot. S5 (V025 en V037) omvatte 20 fragmenten menselijk botmateriaal en ter hoogte van S5 (V026) werden twee fragmenten rood aardewerk aangetroffen.

5.3.7 Werkput 7

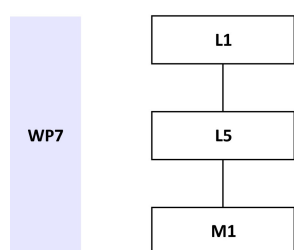

Fig. 66: Harrismatrix WP7

Werkput 7 werd aangelegd aan de zuidelijke zijde van de kerk, tussen de westelijke zijde en het dichtgemaakte portaal. Ook hier werd er voor geopteerd om de put aan te leggen op de

hoek van de kerkmuur en een steunbeer. De werkput werd manueel uitgegraven tot op een diepte van 1,25 m. Daarna werd verder geboord, tot op een ondoordringbare laag gestoten werd op een totale diepte van 1,70 m. Indien manueel verder verdiept zou worden, zou een onveilige situatie met de naastliggende weg ontstaan zijn. Er kon noch met de guts noch met de Edelman door de laag geraakt worden. De bodemopbouw ter hoogte van werkput 7 volgt die van de meeste, met bovenaan de teelaarde (L1), daaronder een eerste ophogingslaag (L5) en tot slot een tweede ophogingslaag (L12). De uitsprong van de borstwerking van de kerkmuur (M1) bevond zich op een diepte van 50 cm. De bovenzijde van de fundering werd niet geregistreerd. In deze werkput werd geen vondstmateriaal aangetroffen.

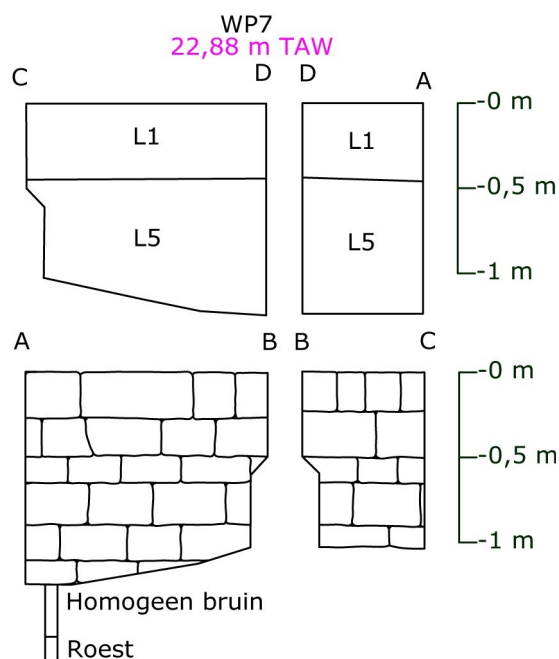

Fig. 67: Profieltekeningen WP7 (Natasja Reyns)

Fig. 68: Profiel AB met de kerkmuur rechtop en de steunbeer rechts (WP7 PRAB)

5.3.8 Werkput 8

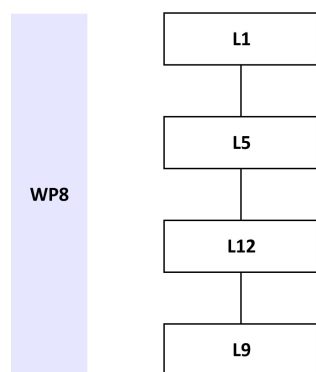

Fig. 70: Harrismatrix WP8

Tot slot werd besloten ter hoogte van de voorziene werkput 8 uitsluitend nog te boren, gezien de onveilige situatie vlak bij de weg. De werkput bevindt zich aan de zuidelijke zijde van de kerk, in de hoek van het huidige zijportaal. Bovenaan bevindt zich hier opnieuw de teelaarde (L1), met daaronder de ophogingslagen L5 en L12. Gezien de grote hoeveelheid puin werd het bovenste deel van de boring uitgevoerd met een Edelman van 7 cm. Vanaf een diepte van 1 m werd overgeschakeld op een guts met een diameter van 2 cm. Op een diepte van 2,04 m werd de moederbodem (L9) bereikt. Het grondwaterniveau bevond zich op een diepte van 2,10 m en de boring kon uitgevoerd worden tot op een diepte van 2,15 m. In deze werkput werd geen vondstmateriaal aangetroffen.

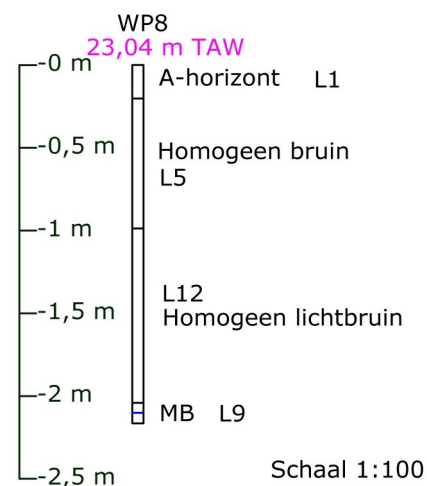

Fig. 69: Boring WP8 (Natasja Reyns)

5.4 Evolutie en bouwfaserings van de begijnhofkerk en zijn omgeving

Aan de hand van het gevoerde onderzoek is het mogelijk om een evolutie en bouwfaserings op te stellen van de begijnhofkerk en zijn omgeving. Met betrekking tot de bouwfaserings van de begijnhofkerk zelf, zijn vooral de dichtgemaakte zijportalen van belang. Dit zijn niet de enige dichtgemaakte openingen van de kerk, maar waren wel de enige die het onderwerp waren van deze studie. Wat deze dichtgemaakte toegangen onderscheidt van de andere, is het duidelijke niveauverschil. Hieruit blijkt dat de kerk opgetrokken werd, toen het niveau van de omgeving van de kerk nog een pak lager te situeren was.

Naast het onderzoek van de zijportalen toonde het archeologisch onderzoek aan dat er geen bedekking was van het deel van de gevels dat zich momenteel onder de grond bevindt. Dit sluit aan bij de reeds gekende bouwhistorische informatie over de kerk. In de 16de eeuw zouden de gevels vervolgens gekaleid zijn.

Verwijzingen naar de ophoging van de omgeving van de kerk werden ook reeds gevonden in historische bronnen (zie historische en bouwkundige gegevens Sint-Catharinakerk). De bronnen maken melding van een ophoging in de 17de eeuw. Tijdens het onderzoek werden niet één, maar twee ophogingspakketten aangetroffen. Het bovenste van de twee werd L5 genoemd, en is op basis van vondstmateriaal te dateren in de 16de tot 19de eeuw. De einddatering in de 19de eeuw is voornamelijk het gevolg van de aanwezigheid van industrieel wit aardewerk, dat echter mogelijk pas later in deze laag terecht gekomen is, bij diverse werkzaamheden rond de kerk. Het lijkt er dan ook op dat L5 geïdentificeerd kan worden als het ophogingspakket uit de 17de eeuw. Vreemd is echter dat er geen aanwijzingen zijn dat het deel van de gevels die zich onder de grond bevinden, gekaleid waren, indien dit reeds plaatsvond in de 16de eeuw en de ophoging pas plaats zou gevonden hebben in de 17de eeuw.

Op basis van de onderzijde van de dichtgemaakte zijportalen kon vastgesteld worden dat het ophogingspakket aan de noordelijke zijde van de begijnhofkerk ongeveer 1,39 m bedraagt. Dit stemt overeen met de informatie dat de vloer van de kerk in de 17de eeuw circa 1,3 m opgehoogd werd, wat te zien is in een put in de kerk. Aan de zuidelijke zijde bleek het niveau echter slechts 68 cm opgehoogd te zijn. Vermoedelijk bevond het niveau zich aan deze zijde vroeger reeds hoger ten opzichte van de noordelijke zijde, waardoor het niet nodig geacht werd ook aan deze zijde een ophogingspakket van circa 1,3 m aan te brengen.

Onder L5 bevond zich een tweede ophogingspakket, met name L12. Dit pakket is rechtstreeks op de moederbodem (L9) gelegen. Deze laag lijkt, in tegenstelling tot L5, gedateerd te kunnen worden in de late middeleeuwen, meer bepaald de 14de en 15de eeuw. Het is in dit pakket dat diverse begravingen werden vastgesteld. Er kon duidelijk vastgesteld worden dat de onderzijde van L5 skeletresten verstoord heeft. Dit lijkt er op te wijzen dat bij het aanbrengen van een ophogingspakket, de teelaarde afgegraven werd en later bovenaan opnieuw opgebracht werd. Dit verklaart ook de aanwezigheid van ouder vondstmateriaal in de teelaarde.

5.4.1 Funeraire context

In de verschillende werkputten werd vastgesteld dat zich diverse skeletresten boven elkaar konden bevinden. Het gaat doorgaans om twee niveaus van begraving, maar ter hoogte van het koor werden zelfs drie begravingen boven elkaar vastgesteld. In werkputten 4 en 5 werden boven het onderste niveau van begravingsresten onder meer diverse skeletresten aangetroffen, die zich niet meer in verband bevonden. Dit lijkt er op te wijzen dat het kerkhof in het verleden minstens één maal geruimd werd. Deze ruiming had betrekking op een beperkte zone of op het

bovenste niveau van begraving, aangezien in beide werkputten onder de skeletresten nog begravingen *in situ* aangetroffen werden.

In de meeste gevallen was het mogelijk sporadisch de resten van een kist te herkennen, waardoor met vrij grote zekerheid kan gezegd worden dat alle begravingen bestaan uit kistbegravingen. Slechts in werkputten 4 en 5 kon een groter deel van de kist geregistreerd worden en bleek deze rechthoekig. Nergens was hout bewaard en ook de skeletresten zelf waren zeer broos en dus eerder slecht bewaard te noemen. Er werden geen bijgaven aangetroffen bij de begravingen, waardoor ze moeilijk te dateren zijn. Aangezien ze zich in L12 bevinden, gaan ze mogelijk terug tot de 14de eeuw. Indien L5 effectief aangebracht werd in de 17de eeuw en de bovenste laag van begraving verstoord, kan gesteld worden dat de begravingen rond de kerk vermoedelijk te situeren zijn in de 14de tot 17de eeuw.

		S1	S2 = S8	S3	S4	S5	S6	S7	S9
Positie	Aflijning kist of grafkuil	Ja	Ja	Ja	Nee	Nee	Ja	Ja	Nee
	Insteek-niveau	1,62 m/ 21,02 m TAW	1,32 m/ 21,18 m TAW	0,98 m/ 21,52 m TAW	1,18 m/ 21,32 m TAW	1,75 m/ 20,86 m TAW	1,25 m/ 21,7 m TAW	1,60 m/ 21,35 m TAW	2,18 m/ 20,43 m TAW
	Oriëntatie	W-O	W-O	Z-N	W-O	W-O	W-O	W-O	W-O
	Lichaam	Op rug	Op rug	Op rug	Op rug	Op rug	Op rug	Op rug	Op rug
	Hoofd	Op achter- hoofd	Op achter- hoofd	Op achter- hoofd	Op rechter- zijde	-	-	Op achter- hoofd	-
	Armen	Gevouwen op borst	Uitgestrekt	Uitgestrekt	Uitgestrekt	-	Uitgestrekt	Uitgestrekt	-
	Handen	Uitgestrekt	-	-	-	-	-	Uitgestrekt op dijbeen	-
	Benen	Uitgestrekt	-	-	-	Uitgestrekt	-	Uitgestrekt	Uitgestrekt
	Voeten	Uitgestrekt	-	-	-	Uitgestrekt	-	-	Uitgestrekt
Afmetingen in cm	Hoofd tot enkels	159	-	-	-	-	-	-	-
	Schouder tot schouder	36	38	32	-	-	-	33	-
	Lengte bovenarm	30	-	28,5	-	-	-	23	-
	Lengte Bovenbeen	47	-	-	-	-	-	-	-
	Lengte onderbeen	32,5	-	-	-	-	-	-	-

Gezien het gaat om een kerk in het begijnhof van Diest, lijkt het aannemelijk dat het grootste deel van de menselijke resten afkomstig zijn van vrouwen. Slechts in twee gevallen kon het bekken bloot gelegd worden en op basis daarvan lijken beide skeletten ook bestempeld te kunnen worden als vrouwen. Er was helaas geen budget om tijdens het onderzoek een fysisch antropoloog in te schakelen, die deze vaststellingen kon bevestigen. Uit het onderzoek bleek nog

dat alle schedels licht naar rechts gedraaid waren, zonder abrupte dislocatie van de nekwervels. Dit kan wijzen op een begraaving waarbij het hoofd werd ondersteund, bijvoorbeeld door een kussentje.²¹

Het is eigenlijk enigszins verwonderlijk te noemen dat skeletresten bewaard gebleven zijn, gezien de behoorlijk zandige grond waar ze in gezet zijn en waarin kalkrijk materiaal doorgaans slecht bewaard blijft. De bodem in het onderzoeksgebied lijkt het hardst aan te sluiten bij de bodem in het noorden, die bestaat uit droog zand met weinig duidelijke ijzer en/of humus B horizont (wZAfc). Het is mogelijk dat de bodem toch van nature enige kalk bevat, maar het is ook niet uit te sluiten dat het kaleien van de gevels van de kerk een gunstige invloed heeft gehad op de bewaring van skeletmateriaal. De kalk die immers van de muren af gevallen moet zijn, zal zich vermengd hebben met de onderliggende aarde, of aan de hand van regen in de grond gedrongen zijn. Gezien de slechte bewaringstoestand van de menselijke resten is het aangeraden bij een eventueel fysisch antropologisch onderzoek, vooral gebruik te maken van de foto's en vaststellingen op het terrein. Door de toestand van de menselijke resten lijkt het niet opportuun deze resten zelf nog bijkomend te onderzoeken, in het kader van dit onderzoek, aangezien dit de geslachts- en leeftijdsbepaling in belangrijke mate beperkt. Met betrekking tot de leeftijdsbepaling kan enkel gezegd worden dat het telkens gaat om volwassen individuen (vanaf 20 jaar), maar meer kon niet achterhaald worden.

---

21 Mededeling Marc Brion

6 Discussie

Het beste materiaal waar de resultaten van het onderzoek aan de begijnhofkerk mee te vergelijken, is het onderzoek van het Bogaardenklooster in Diest, een beetje verderop. De gebruikte gegevens werden reeds aangehaald in de hoofdstukken historische en bouwkundige gegevens Sint-Catharinakerk Het Bogaardenklooster was in gebruik vanaf de tweede helft van de 13de eeuw, net zoals het begijnhof. De huidige begijnhofkerk kwam tot stand in de 14de eeuw.

Voor de bouw van de funderingen van het Bogaardenklooster, werd voornamelijk gebruik gemaakt van ijzerzandsteenpuin, kalkmortel en baksteenfragmenten. De noordwestelijke zijde van de funderingen werd opgebouwd uit meer regelmatige ijzerzandsteenblokken. Met betrekking tot de begijnhofkerk kon vastgesteld worden dat de volledige muren, evenals de volledige fundering op de twee onderste rijen na, opgebouwd zijn uit regelmatige ijzerzandsteenblokken. Hier werd bijgevolg duidelijk meer zorg aan besteed. Onder de funderingen van het Bogaardenklooster bevond zich donkergrijs tot zwart, organisch zand, in tegenstelling tot de begijnhofkerk, die duidelijk gefundeerd is in de moederbodem. Zowel bij de muren van het Bogaardenklooster als de begijnhofkerk zijn de aanwezige steunberen volledig geïntegreerd in de eigenlijke muur en dus duidelijk in één fase opgetrokken.

Tijdens het onderzoek aan het Bogaardenklooster werden 68 skeletten aangetroffen, die zich zowel binnen als buiten de muren van de kapel bevonden. De bewaring van de skeletten bleek zeer variabel op het terrein, afhankelijk van de ligging op het terrein en ten opzichte van elkaar. In enkele gevallen werd een grafkuil of kist vastgesteld. De begravingen bevonden zich ten zuiden, ten noorden en te westen van de kapel en werden allen met een west-oostelijke oriëntatie begraven (resp. hoofd en voeten). Bovendien namen armen, handen en voeten verschillende posities aan. De meeste begravingen bevatten enkele kistnagels, maar slechts bij enkele skeletten werden vondsten aangetroffen.²²

Het onderzoek aan de begijnhofkerk wees op de aanwezigheid van minstens acht skeletten buiten de muren van de kerk. De vraag of zich binnen de muren van de kerk ook nog begravingen bevonden, maakte geen deel uit van dit onderzoek, maar is niet uit te sluiten. Aan de begijnhofkerk bleek de bewaringstoestand van de skeletten eerder slecht te noemen, zeker aan de zuidelijke zijde van de kerk. In alle gevallen lijkt het te gaan om kistbegravingen. De begravingen bevonden zich aan alle zijden van de begijnhofkerk en respecteerden daarbij telkens duidelijk de grenzen en de oriëntatie van de kerk, waardoor kan besloten worden dat de skeletten met zekerheid geplaatst zijn na de bouw van de begijnhofkerk in zijn huidige omvang.

Alle skeletten hebben een west-oost oriëntatie, net zoals aan het Bogaardenklooster, behalve S3, dat een zuid-noord oriëntatie heeft. Armen, benen, handen en voeten waren meestal uitgestrekt. Slechts in één geval bevonden de armen zich gevouwen op de borst, meer bepaald bij S1. Ook aan de begijnhofkerk werden kistnagels aangetroffen.

---

22 Trommelmans *et al* 2011: 39

7 Bibliografie

7.1 Publicaties

van der Eycken, M., 1980: *Geschiedenis van Diest*, Diest.

s.n., 2011: *Verantwoordingsnota omtrent de restauratieopties voor de Sint-Catharinakerk te Diest*, Diest.

s.n., 2011: *Historische nota omtrent de bouwgeschiedenis van de Sint-Catharinakerk (Begijnhofkerk) te Diest*, Diest.

Trommelmans R./K. Maesen/L. Van Ransbeeck/G. Wyns/B. Acke, 2011: *Archeologische opgraving Bogaardenklooster Diest (prof. Vlaams-Brabant), basisrapport februari 2011*, Ingelmunster (Rapporten Monument Vandekerkhove nv, afdeling archeologie 2001/03)

7.2 Bronnen

Algemeen Rijksarchief Brussel

Inventaris 13.5: Inventaris van de Heren en het Stadsarchief van de Stad Diest – 2 delen en aanvullend register

Archief en Museum van het Vlaams Kultuurleven – Antwerpen
Documentatiedossier Begijnhoven B.386

Rijksdienst voor Monumenten en Landschappen
Correspondentiedossier Stad Diest (ca. 1900 tot heden). Geen vroegere restauratiedossier en/of plannen in het archief.

7.3 Websites

Agentschap voor geografische informatie Vlaanderen (2012)
<http://geo-vlaanderen.agiv.be/>

Centraal Archeologische Inventaris (2012)
<http://cai.erfgoed.net/cai/index.php>

Databank ondergrond Vlaanderen (2012)
<http://dov.vlaanderen.be>

Geoloket Vlaams-Brabant (2012)
<http://gis.vlaamsbrabant.be/webgis/bin/view/AtlasBuurtwegen>

Nationaal geografisch instituut (2012)
<http://www.ngi.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2012)
Vlaams instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE)
<http://www.onderzoeksbalans.be>

8 Bijlagen

8.1 Lijst van afkortingen

CAI	Centrale Archeologische Inventaris
TAW	Tweede Algemene Waterpassing
DHM	Digitaal hoogtemodel

8.2 Glossarium

Ex situ	Tegenovergestelde van in situ.
Hydrografie	Beschrijving van de fysische eigenschappen van waterlichamen en het aangrenzende land.
In situ	Term gebruikt voor de aanduiding van archeologische resten die in dezelfde toestand worden teruggevonden als ze in het verleden door de mens zijn achtergelaten.
Off-site	Sporen die niet onmiddellijk aan een site kunnen toegewezen worden.
Onderzoeksgebied	Deel van het plangebied dat onderworpen is aan een archeologisch (voor)onderzoek.
Plangebied	Het terrein waarop een bodemversturende activiteit wordt gepland of uitgevoerd.
Spijker	Bijgebouw dat dienst doet als opslagplaats.

8.3 Archeologische periodes

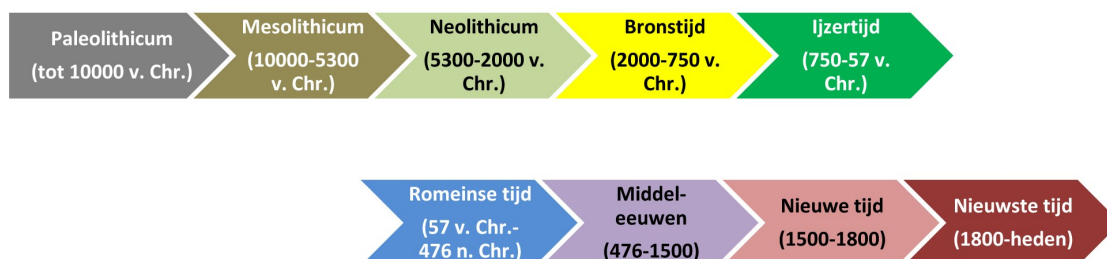

Fig. 71: Archeologische periodes

8.4 Vondstenlijst

Datum	Vondstnr.	Locatie		Aarde werk	Glas	Metaal	As, sintels, slakken	Organisch materiaal	Mortel	Steen			Totaal aantal fragm.
		Werkput	Spoor							Ijzerzandsteen	Lei	Andere	
21/01/2013	V001	1	L1	8		2						1	11
22/01/2013	V002	1	L12	38		4		56		2			100

Datum	Vondstnr.	Locatie		Aarde werk	Glas	Metaal	ntels, slakken	sch materiaal	Mortel	Steen			aantal fragm.
		Werkput	Spoor							Ijzerzand steen	Lei	Andere	
21/01/2013	V003	1	L5	80	4	5		14	6		13		122
21/01/2013	V004	2	L3	4	1			1		1	2		9
21/01/2013	V005	2	L4	2									2
21/01/2013	V006	3	L1	1									1
21/01/2013	V007	3	L5	20			2	18	1	1	2	1	45
22/01/2013	V008	4	(laag e)	6	3	1		23					33
22/01/2013	V009	4	L5	3									3
22/01/2013	V010	4	L10	2									2
24/01/2013	V011	4	L12			1		38			3		42
23/01/2013	V012	4				1		34					35
24/01/2013	V013	6	(laag a)		3								3
24/01/2013	V014	6	(laag b)	8		1		2					11
24/01/2013	V015	6	(laag c)	2				4					6
30/01/2013	V016	1		1				5					6
29/01/2013	V017	1	4					8					8
30/01/2013	V018	1	S8	9		1		1		1			12
28/01/2013	V019	1	L9	22				40					62
31/01/2013	V020	4	1	1		1		12					14
28/01/2013	V021	4	L12	5		2		150		1	1		159
23/01/2013	V022	5	(laag b)	11		2		5					18
28/01/2013	V023	5	6					8					8
29/01/2013	V024	5	7					30					30
29/01/2013	V025	6	5					20					20
29/01/2013	V026	6	bij S5	2									2
31/01/2013	V027	6		5				30					35
28/01/2013	V028	6	L1	19		2		1			1		24
28/01/2013	V029	6	(laag c)					12					12
30/01/2013	V030	6	(laag d)	2				20					22
4/02/2013	V031	5	L12					50					50
1/02/2013	V032	3	L5	4									4
31/01/2013	V033	4	S1					x					0
30/01/2013	V034	1	S2=8					x					0
28/01/2013	V035	1	S3					x					0
29/01/2013	V036	1	S4					x					0
30/01/2013	V037	6	S5					x					0
4/02/2013	V038	5	S7					x					0
Totaal per hoofdcategorie				22	11	15	2	499	7			29	788

8.5 Monsterlijst en natuurwetenschappelijk onderzoek

Monsternr	Werkput	Spoor/muur	Laag	Vlak/coupe	Aard
MNST 1	3		5	1	IJzerzandsteen
MNST 2	4		12	2	IJzerzandsteen
MNST 3	4		12	2	IJzerzandsteen
MBST 1	2	M2		1	Baksteen
MBST 2	1	M4		1	Baksteen
MBST 3	1	M6		1	Baksteen
MMO 1	3	M3		1	Mortel
MMO 2	1	M4		1	Mortel
MMO 3	1	M1		2	Mortel
MHK 1	4		7	2	Houtskool
MHK 2	4		8	2	Houtskool
MHK 3	6			2	Houtskool
MHK 4	6			2	Houtskool
MHK 5	6			2	Houtskool
MHK6	6		12		Houtskool

8.6 CD-rom

Inventarislijsten van het gerecupereerde vondstenmateriaal, van de sporen met beschrijving, van alle tekeningen en van alle foto's zijn digitaal beschikbaar. Dit is tevens het geval voor het dagboek, de foto's, de plannen en tekeningen.